



**Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет менеджменту, адміністрування та права
Кафедра менеджменту, бізнесу і адміністрування**

В.М. Петров

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА

Методичні вказівки для самостійного вивчення дисципліни

**для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
денної і заочної форм навчання спеціальності 073 Менеджмент**

Харків 2024

Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет менеджменту, адміністрування та права
Кафедра менеджменту, бізнесу і адміністрування

В.М. Петров

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА

Методичні вказівки для самостійного вивчення дисципліни

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
денної і заочної форми навчання спеціальності 073 Менеджмент

Затверджено
рішенням навчально-методичної комісії
факультету менеджменту,
адміністрування та права
Протокол № 1 від 17 вересня 2024 р.

Харків 2024

УДК 631.15(072)
О 64

Схвалено
на засіданні кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування
(протокол № 1 від 27 серпня 2024 р.)

Рецензенти:

Шиян Н.І., доктор екон. наук, доцент Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Білоусько Т.Ю., канд. екон. наук, доцент кафедри економіки та бізнесу
Державного біотехнологічного університету

- О 64** Петров В.М. Організація виробництва : методичні вказівки для самостійного вивчення дисципліни для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної і заочної форм навчання спеціальності 073 Менеджмент. Харків : ДБТУ, 2024. 61 с.

Методичні вказівки для самостійного вивчення дисципліни «Організація виробництва» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної і заочної форм навчання спеціальності 073 Менеджмент містять основні і додаткові матеріали, які необхідні для використання під час практичних занять і самостійної роботи. Вони можуть бути корисними для здобувачів інших спеціальностей, науково-педагогічних працівників, керівників і спеціалістів виробничих підприємств, підприємців, які цікавляться проблемами організації виробництва.

УДК 631.15(072)

© Петров В.М., 2024
© ДБТУ, 2024

ВСТУП

Самостійне вивчення навчальної дисципліни «Організація виробництва» сприяє закріпленню, поглибленню та узагальненню знань, одержаних здобувачами першого (бакалаврського) рівня за час навчання та їх застосуванню у процесі комплексного вирішення конкретного фахового завдання.

Тематика індивідуальних завдань відповідає цілям і задачам вивчення навчальної дисципліни і тісно пов'язується з практичними потребами спеціальності 073 Менеджмент.

Подальший розвиток агропромислового комплексу України об'єктивно потребує принципово нового підходу до планування та організації виробництва, більш глибокої його спеціалізації, об'єднання зусиль суб'єктів господарювання у галузі з метою широкого впровадження досягнень науково-технічного прогресу. У сучасних умовах це є надійним шляхом раціонального використання землі, праці, техніки та інших факторів інтенсифікації та прискорення на цій основі зростання обсягів виробництва продукції та підвищення ефективності аграрного виробництва.

Організовуючи крупне спеціалізоване виробництво сільські товаровиробники отримують можливість зосереджувати свої зусилля на розвитку різних галузей рослинництва і тваринництва, які у цих господарствах будуть набувати все більш спеціалізованого характеру, що спрямовується на досягнення головної мети – повне забезпечення потреб споживчого ринку у сільськогосподарській продукції, підвищення її якості, зростання продуктивності праці і зниження витрат живої та уречевленої праці на її одиницю.

В умовах спеціалізації і концентрації виробництва, що базуються на сучасних досягненнях науки і передовій практиці, значно зростають вимоги до кадрів, їх кваліфікації, здатності забезпечити високий техніко-технологічний рівень роботи спеціалізованих підприємств індустріального типу. Питання підготовки кадрів повинні вирішуватися з урахуванням масштабів розвитку міжгосподарської кооперації та агропромислової інтеграції у найближчі роки. Необхідно, щоб сільськогосподарські підприємства, їх відокремлені відділки та виробничі підрозділи очолювали менеджери, які досконало володіють новітніми методами планування (бізнес-планування) та організації виробництва.

Головний управлінський та організаційно-економічний зміст задач на сучасному етапі розвитку сільського господарства можна звести до наступного:

- удосконалення планування (бізнес-планування), форм і методів управління, поєднання державного регулювання з ринковою ініціативою і самостійністю суб'єктів господарювання;
- прискорення науково-технічного прогресу як визначального фактору перманентного зростання продуктивності праці;
- посилення матеріальної і моральної зацікавленості підприємств і робітників у високо продуктивній праці;
- удосконалення комерційних принципів організації виробництва, впровадження ринкових механізмів ведення господарської діяльності.

У системі організаційної підготовки менеджерів для роботи у нових умовах їх слід максимально наближувати до сучасної і перспективної виробничої обстановки. Для досягнення цієї мети доцільно практичні заняття та самостійну роботу в академічній групі проводити на основі наскрізних індивідуальних виробничих завдань, які видаються здобувачам ведучим викладачем на першому занятті.

Під час самостійної роботи здобувачі повинні використовувати знання, отримані раніше на технологічних кафедрах у частині планування виробничої програми тваринництва, кормової бази, системи сівозмін, удобрення, захисту тварин і рослин, насінництва тощо, тому детально ці питання опрацьовуватися у даних методичних вказівках не будуть. Самостійна робота повинна закріпити у здобувачів навички самостійної діяльності у ролі менеджерів сільськогосподарського підприємства у максимально наближених виробничих умовах конкретного господарства.

У проєктній частині робочого зошиту для практичних занять і самостійної роботи на основі конкретного плану ринкового продажу усіх видів сільськогосподарської продукції плануються виробничі програми тваринництва і рослинництва та організація їх виконання. Завершується індивідуальне завдання визначенням собівартості 1 ц усіх видів продукції на плановий рік.

Усі розділи самостійної роботи тісно взаємопов'язані між собою і знаходяться і логічній ув'язці.

1. ОРГАНІЗАЦІЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ І МАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ

1.1. Визначення чисельності і фонду оплати праці інженерно-технічних працівників і службовців

Чисельність працівників цієї категорії планується виходячи з виробничої необхідності та рівня кваліфікації. Кваліфікаційна категорія визначається на основі атестації кожного працівника, що повинна проводитися у сільськогосподарському підприємстві не рідше, ніж один раз на три роки. Чисельність керівних працівників, спеціалістів та обслуговуючого персоналу розраховується по кожній групі:

- *група загальногосподарської діяльності*: керівник господарства, заступник керівника господарства, старший інспектор (інспектор) з відділу кадрів, інженер з охорони праці і техніки безпеки, диспетчер, юрисконсульт, секретар-друкарка;
- *група керівників виробничих та обслуговуючих підрозділів*: бригадир, помічник бригадира, завідуючий фермою, начальних механізованого загону, начальник цеху (виробничої ділянки);
- *агрономічна служба*: головний (старший) агроном, агрономи всіх спеціальностей відповідних категорій, агролісомеліоратор;
- *меліоративна служба*: головний (старший) інженер-гідротехнік, інженер-гідротехнік;
- *зооінженерна служба*: головний (старший) зооінженер, зооінженери всіх спеціальностей відповідних категорій, технік по племінному обліку;
- *ветеринарна служба*: головний (старший) ветеринарний лікар, фельдшер;
- *інженерно-технічна служба*: головний (старший) інженер, інженер по механізації трудомістких процесів у тваринництві, завідуючий ремонтною майстернею, завідуючий автомобільним гаражем, механік, головний (старший) інженер-енергетик;
- *планово-економічна служба*: головний (старший) економіст (начальник планово-економічного відділу, економіст;
- *служба бухгалтерського обліку і фінансової діяльності*: головний (старший) бухгалтер, заступник головного бухгалте-

- ра, бухгалтери відповідної категорії закріплені за відповідними виробничими та обслуговуючими підрозділами, касир;
- *служба маркетингу*: ведучий спеціаліст, спеціаліст відповідної категорії (агроном, інженер тощо) з матеріально-технічного забезпечення і збуту продукції.

У ринкових умовах господарювання кожне сільськогосподарське підприємство встановлює чисельність і фонд оплати праці певних категорій працівників відповідно до специфіки виробництва і завдань, що стоять перед ним. виходячи з прийнятих у господарстві організаційно-виробничої структури, функціональних служб і схем посадових окладів спочатку визначають професійний і кваліфікаційний склад даних категорій працюючих, потім їх чисельність і затверджують штатний розпис.

При визначенні чисельності працівників і фонду оплати праці по апарату управління (з урахуванням господарської доцільності та виробничої необхідності) необхідно враховувати вид виробничої діяльності і технологічні особливості виробництва; розміри земельної площі господарства, структуру виробництва, обсяг та асортимент валової (товарної) продукції; чисельність і розташування населених пунктів на території, концентрацію населення у населених пунктах; стан шляхової мережі; засоби зв'язку і т.ін. При плануванні штатів управлінського персоналу враховують також режим роботи підприємства, компактність розташування його території, віддаленість деяких виробничих та обслуговуючих підрозділів від центральної садиби і районного центру.

Річний фонд оплати праці працівників усіх професій і спеціальностей розраховують множенням їх середньорічної чисельності на середньомісячний заробіток і на 12 місяців. По категоріях молодшого обслуговуючого персоналу і постійних працівників (охоронці, прибиральниці тощо), які потребують заміни на час відпустки, до річного фонду включають відпускні. Суму відпускних у розрахунку на одного робітника визначають діленням середньомісячного заробітку на 25,4 і множенням на тривалість відпустки.

1.2. Визначення чисельності робітників і фонду оплати праці у рослинництві

Рослинництво є комплексною галуззю сільського господарства, від ефективності розвитку якої у визначальній мірі залежить розвиток інших галузей, особливо тваринництва, оскільки кормова база останнього створюється переважно у цій галузі. Рослинництво складається з таких галузей, як рільництво, овочівництво відкритого і захищеного ґрунту, садівництво, виноградарство, луківництво, лісове господарство. Кожна з цих галузей представлена однією культурою або групою культур, які різняться між собою технологією та організацією виробництва. Технологічний процес по кожній культурі являє собою сукупність різних прийомів та операцій, які виконуються протягом всього вегетаційного періоду у певній послідовності з залученням специфічних засобів виробництва і різних видів механізованої і ручної праці. Кожна галузь рослинництва чи культура має чітко виражений сезонний характер використання праці.

Основою організації оплати праці у рослинництві є тарифна система, яка включає:

- тарифні сітки;
- тарифні ставки;
- схеми посадових окладів;
- тарифно-кваліфікаційні характеристики (довідники).

Тарифна система оплати праці використовується для розподілу робіт залежно від їх складності, а працівників – залежно від їх кваліфікації та відповідності за розрядами тарифної сітки. Вона є основою формування та диференціації розмірів заробітної плати.

В умовах ринкової економіки у сільськогосподарських підприємствах будь-яких форм власності і господарювання форми і системи оплати праці, тарифні сітки, розцінки, схеми посадових окладів, умови запровадження та розміри надбавок, доплат, премій, винагород та інших заохочувальних, компенсаційних і гарантійних виплат встановлюються господарствами у колективному договорі з дотриманням норм і гарантій, передбачених чинним законодавством, Генеральною і Галузевими угодами.

Тарифні сітки являють собою шкалу розрядів з відповідними тарифними коефіцієнтами. Вони визначають співвідношення рівня оплати праці робіт 1-го розряду (самих простих) з наступними розрядами (більш складних робіт).

Тарифні коефіцієнти показують, у скільки разів оплата праці за роботи віднесені до того чи іншого розряду вища за оплату праці за роботи віднесені до першого розряду. Тарифний коефіцієнт першого розряду приймається за 1,00. Співвідношення між тарифними коефіцієнтами, що відповідають крайнім розрядам тарифної сітки називають **діапазоном тарифної сітки**. Тарифні сітки характеризуються видами робіт, кількістю розрядів, ступенем зростання коефіцієнтів та їх співвідношенням між крайніми розрядами.

Кількість розрядів у сітці залежить від різноманітності робіт, які вона об'єднує. Тому у сільськогосподарських підприємствах можуть діяти різні тарифні сітки. У сучасних умовах в Україні, як правило, застосовуються шести розрядні тарифні сітки (табл. 1).

1. Розміри погодинних тарифних ставок, грн.

К а т е г о р і ї п р а ц і в н и к і в	Р о з р я д и р о б і т						Коефіцієнти співвідношень мінімальних гарантованих розмірів та- рифних ставок робітників I-го розряду
	I	II	III	IV	V	VI	
Коефіцієнти міжрозрядних співвідношень	1,00	1,09	1,20	1,35	1,55	1,80	
На ручних роботах у рослинництві							1,00
На ручних роботах у тваринництві							1,16
Трактористи-машиністи:							
I група							1,17
II група							1,29
III група							1,42
Робітники, зайняті на ремо- нтних і верстатних роботах							1,06

Примітка: Групи з оплати праці трактористів-машиністів встановлюються у залежності від регіону розташування сільськогосподарського підприємства:

I група – Автономна Республіка Крим (крім гірських і передгірських районів), Запорізької, Дніпропетровської, Миколаївської, Одеської, Херсонської областей;

II група – Вінницької, Луганської, Донецької, Кіровоградської, Полтавської, Тернопільської, Харківської, Черкаської, Чернівецької (крім гірсь-

ких і передгірських), лісостепові підприємства Житомирської, Київської, Львівської, Сумської, Хмельницької та Чернігівської областей;
III група – Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Рівненської областей, гірські і передгірські підприємства АР Крим, Львівської і Чернівецької областей та поліські підприємства Житомирської, Київської, Львівської, Сумської, Хмельницької, Чернігівської областей.

Тарифікація робіт і тарифно-кваліфікаційні характеристики є складовою і невід'ємною частиною тарифної системи оплати праці. У сільськогосподарському виробництві, як і в усьому народному господарстві, виконуються різні за характером роботи, які поділяються на певні групи, тобто тарифікуються.

Тарифікація – це класифікація робіт залежно від складності виконання, витрат робочої сили, умов виконання і міри відповідальності працівників.

Методика віднесення робіт до різних розрядів заснована на бальній оцінці кваліфікаційної ознаки. Цим ознакам присвоюється певна кількість балів (розрядів). Прості і легкі роботи належать до нижчих розрядів, а складні і відповідальні – до вищих.

Механізовані роботи мають розряди за стабільною системою. Для кожної ознаки встановлено декілька ступенів, які враховують вид техніки, склад агрегату, умови праці та інші показники. За сумою набраних балів за встановленою шкалою роботи відносять до певного розряду.

Тарифний фонд оплати праці у технологічній карті на весь обсяг відповідної роботи визначають множенням погодинної тарифної ставки на витрати праці, виражені у людино-годинах по окремих категоріях робітників (механізовані та/або ручні роботи).

Ринковий механізм господарювання, що забезпечує раціональне функціонування сільськогосподарських підприємств, сприяє формуванню систем оплати праці, які стимулюють суворе дотримання технологічних вимог і термінів виконання агротехнічних заходів, раціональне використання ресурсів виробництва, підвищення кваліфікації, прагнення досягти високих кінцевих результатів. Тому господарства на основі тарифної системи оплати праці розробляють додаткові механізми матеріального стимулювання робітників рослинництва, які враховують технологічні особливості галузі, передусім сезонність виробництва, необхідність виконання польових робіт у стислі терміни, складність сучасних технологічних комплексів, велика диференціація

технологій і засобів виробництва тощо. Ці механізми знаходять відображення у застосуванні системи додаткових доплат, надбавок та підвищених оплат за специфічні та складні умови праці, досягнення високих кількісних та якісних показників роботи, підвищення кваліфікації, тривалий стаж роботи за спеціальністю у господарстві:

- *доплата за продукцію*. Розраховують для трактористів-машиністів і працівників на ручних роботах в обсязі 25-50 % від тарифного фонду оплати;
- *надбавка при роботі на гусеничних тракторах і особливо складній техніці*. Розраховують для трактористів-машиністів на роботах, що виконуються гусеничними тракторами та колісними тракторами з потужністю двигуна більше 150 к.с. у розмірі до 12 % від тарифного фонду оплати;
- *надбавка на роботах з шкідливими умовами праці*. Розраховують для трактористів-машиністів і працівників на ручних роботах на роботах, пов'язаних з транспортуванням, приготуванням, навантаженням, розвантаженням і застосуванням пестицидів при обробці насіння, рослин, сільськогосподарських угідь; на роботах пов'язаних з навантаженням, розвантаженням і сівбою протруєного насіння; на роботах пов'язаних з навантаженням і розвантаженням незатарених мінеральних добрив і пиловидних хімічних меліорантів у розмір до 12 % від тарифного фонду оплати;
- *підвищена оплата на збиранні урожаю*. Для проведення збирання урожаю в оптимальні терміни і без втрат на період перших днів масового збирання (рекомендується не більше, ніж на 10 днів) працю трактористів-машиністів, які виконують змінні норми виробітку, оплачують по розцінках, збільшених: на збиранні зернових, зернобобових, кукурудзи на зерно і силос, маточних цукрових буряків, соняшнику, картоплі, насінників трав і цукрових буряків, льону-довгунцю і заготівлі кормів у період їх масового збирання за умови заготівлі кормів I і II класу – на 60 %; на збиранні інших культур і заготівлі кормів нижче II класу – на 30 %; при невиконанні змінних норм виробітку у зазначений період, а також у решту днів збирання урожаю (понад перші 10 днів), але на обмежений період, на збиранні зернових, зернобобових, кукурудзи на зерно і силос, маточних цукрових буряків, соня-

шнику, картоплі, насінників трав і цукрових буряків, льону-довгунцю і заготівлі кормів у період їх масового збирання за умови заготівлі кормів I і II класу – по розцінках, збільшених на 30 %, а зайнятим на збиранні інших культур і заготівлі кормів нижче II класу – по розцінках, збільшених на 15 %. Оплату праці працівників, зайнятих на збиранні фабричних цукрових буряків у перші дні масового збирання, провадять по тарифних ставках, збільшених для трактористів-машиністів на 50 %, для працівників ручної праці – на 15 %, а після збирання 30 % їх посівних площ, але не раніше, ніж з 20 вересня, тарифні ставки збільшуються відповідно до 60 і 25 %.

- *надбавка за класність і звання.* Трактористам-машиністам залежно від їх знань і досвіду роботи присвоюється I, II і III класи кваліфікації згідно з Положенням про атестацію трактористів-машиністів. Надбавку за класність виплачують до заробітку на механізованих роботах, які оплачуються по тарифних ставках трактористів-машиністів: I – класу – 20 %, II класу – 10 %. У заробіток, на який трактористам-машиністам нараховують надбавку за класність, включають надбавки при роботі на гусеничних тракторах і особливо складній техніці, надбавки на роботах з шкідливими умовами праці та підвищеної оплати на збиранні урожаю;
- *додаткова оплата (заохочення) за якість та строки виконання робіт.* Для трактористів-машиністів розраховують від загального тарифного фонду оплати по культурі в обсязі 8,3 % для культур суцільного висіву і 12,5 % – для просапних культур;
- *фонд оплати відпусток.* Розраховують для трактористів-машиністів і працівників на ручних роботах в обсязі 8,6 % від усієї раніше нарахованої основної і додаткової оплати;
- *надбавка за безперервний стаж роботи за спеціальністю у даному господарстві.* Трактористам-машиністам встановлюють надбавку за безперервний стаж роботи по спеціальності у даному господарстві у таких розмірах від річного заробітку, %:

від 2 до 5 років – 8
 від 5 до 10 років – 10
 від 10 до 15 років – 13
 понад 15 років – 16.

Надбавку за стаж роботи нараховують на весь основний і додатковий заробіток тракториста-машиніста, отриманий ним протягом року (включаючи фонд оплати відпусток).

Таким чином, загальний фонд оплати праці по сільськогосподарській культурі буде складатися з суми усієї нарахованої основної і додаткової оплати (табл. 2).

2. Розрахунок загального фонду оплати праці по сільськогосподарській культурі

В и д и о п л а т и п р а ц і	Трактористи-машиністи	Робітники на ручних роботах	Всього
Оплата праці по тарифу			
Доплата за продукцію			
Надбавка при роботі на гусеничних тракторах і особливо складній техніці		×	
Надбавка на роботах з шкідливими умовами праці			
Підвищена оплата на збиранні урожаю			
Надбавка за класність і звання		×	
Додаткова оплата (заохочення) за якість та строки виконання робіт			
Фонд оплати відпусток			
Надбавка за безперервний стаж роботи за спеціальністю у даному господарстві			
Загальний фонд оплати праці			
Норматив оплати праці у розрахунку на 1 га			

Нарахування на оплату праці справляються у вигляді єдиного соціального внеску (ЄСВ) і складають 22 %.

Середньорічну чисельність робітників рослинництва визначають діленням витрат праці за видами робіт (механізовані або ручні) на річний фонд робочого часу одного робітника (у людино-годинах). Отримані величини середньорічної чисельності робітників разом з річним фондом оплати праці переносять до відповідної таблиці бізнес-плану.

1.3. Визначення чисельності робітників і фонду оплати праці у тваринництві

Витрати праці у тваринництві розраховують за кожними видом худоби і птиці, виходячи з їх середньорічного поголів'я та технічно обґрунтованих норм обслуговування. Чисельність основних робітників тваринництва визначають діленням середньорічного поголів'я за видами худоби і птиці на норму обслуговування по кожному її виду.

Чисельність підмінних робітників за 6-ти денного робочого тижня визначається у розмірі 30,8 % ($86 : 279 \times 100$) від загальної чисельності основних робітників. У кожній виробничій групі тварин за календарний рік основний робітник відпрацьовує 279 днів, а підмінний 86 (52 вихідні дні, 10 днів загальнодержавних та релігійних свят, робота у які не проводиться, та 24 дні відпустки основного робітника).

Для визначення норм обслуговування відповідно до організаційно-технічних умов сільськогосподарського підприємства можна використовувати галузеві типові норми обслуговування тварин і птиці, опубліковані у спеціальній довідково-нормативній літературі (табл. 3).

3. Орієнтовні норми навантаження на одного робітника у тваринництві, гол.

К а т е г о р і ї п р а ц і в н и к і в	Норма навантаження, гол.	Тарифний розряд
<u>Скотарство</u>		
<i>Молочне стадо</i>		
Бригадири	400-450	5
Оператори машинного доїння	30-35	5
Доярки ручного доїння	-	-
Доярки пологового відділення	12-14	6
Скотарі по догляду за коровами	45-50	5
Скотарі по догляду за биками	12-14	6
Трактористи-машиністи	250-300	4
Працівники штучного запліднення	500-550	6
Слюсарі-наладчики	250-300	4
<i>Молодняк ВРХ</i>		
Бригадири	600-700	4
Телятниці профілакторію	23-25	5
Телятниці по догляду за телятами до 4-х місяців	35-40	5
Скотарі по догляду за молодняком від 4-х міс. до 1-го року	45-50	4

Продовження табл. 3

К а т е г о р і ї п р а ц і в н и к і в	Норма навантаження, гол.	Тарифний розряд
Скотарі по догляду за молодняком старше 1-го року	55-60	4
Скотарі по догляду за нетелями	45-50	5
Трактористи-машиністи	400-450	4
Скотарі нічні	400-500	4
<u>Свинарство</u>		
<i>Маточне стадо</i>		
Бригадир маточного стада	200-250	5
Свинарі по догляду за матками і поросятами до 2-х міс.	22-25	5
Свинарі по догляду за холостими і супоросними матками	35-40	4
Свинарі по догляду за кнурами	15-17	6
Нічні свинарі	-	5
Слюсарі-наладчики	350-00	4
<i>Молодняк і відгодівля</i>		
Бригадир по обслуговуванню молодняку і свиней на відгодівлі	900-1000	5
Свинарі по обслуговуванню поросят 2-4 міс.	200-250	4
Свинарі відгодівельного поголів'я старше 4-х міс.	250-300	4
Слюсарі-наладчики	700-800	4
<u>Вівчарство</u>		
Бригадири	(0,25)	5
Чабани, які обслуговують основне стадо	150-200	5
Чабани по догляду за групами відгодівлі та нагулу	200-250	4
<u>Птахівництво</u>		
<i>Кури дорослі</i>		
Бригадири	(0,25)	5
Пташниці по обслуговуванню дорослого поголів'я	1000-1100	4
<i>Кури молодняк</i>		
Бригадири	(0,25)	5
Пташниці по обслуговуванню молодняку	2500-2600	4
Пташниці нічні	1000-1100	4
<i>Качки дорослі</i>		
Бригадири	(0,25)	5
Пташниці по обслуговуванню дорослого поголів'я	2000-2100	4

Продовження табл. 3

К а т е г о р і ї п р а ц і в н и к і в	Норма навантаження, гол.	Тарифний розряд
Качки молодняк		
Бригадири	(0,25)	5
Пташниці по обслуговуванню молодняку	1500-1600	4
Пташниці нічні	-	-
Робоча худоба		
Конюхи, що обслуговують дорослих коней	30-35	4
Нічні конюхи (пастухи)	(1,0)	4
Конюхи, що обслуговують молодняк	35-40	5
Працівники бджільництва	40-45	4
Працівники звірівництва	200-250	4
Працівники рибництва, га	10-15	4

Разом з найбільш поширеним у практиці нормативним методом визначення норм обслуговування тварин, у сільськогосподарських підприємствах норми також можна розраховувати за матеріалами спостережень, що проводяться спеціалістами господарств. На основі спостережень визначають середньорічні нормативи часу на виконання окремих трудових процесів. Нормативи часу на відпочинок, особисті потреби та виконання разових робіт доцільно брати з нормативних таблиць, які розміщують у збірниках типових норм обслуговування тварин і птиці.

Загальний річний фонд оплати праці у тваринництві визначається за кожною категорією робітників. До нього входить:

- *оплата по тарифу*. Визначається як добуток загальної кількості робочих днів (змін) на денну тарифну ставку;
- *доплата за продукцію*. Встановлюється у розмірі 25-50 % від оплати по тарифу;
- *надбавка за класність і звання*. Для працівників тваринництва встановлені звання «Майстер тваринництва I класу» і «Майстер тваринництва II класу» з надбавкою до заробітної плати, відповідно, 20 і 10 %. Надбавка за звання нараховується до суми оплати по тарифу і доплати за продукцію;
- *оплата за роботу у святкові дні*. Встановлюється у подвійному розмірі;

- *додаткова оплата (заохочення) за якість продукції і збереження молодняка.* Загальний розмір доплати на одного робітника за рік не повинен перевищувати місячного заробітку, що складає 8,3 % ($1 : 12 \times 100$) до суми річного фонду оплати праці;
- *фонд оплати відпусток.* Розраховують для працівників тваринництва в обсязі 8,6 % від усієї раніше нарахованої основної і додаткової оплати;
- *надбавка за безперервний стаж роботи за спеціальністю у даному господарстві.* Робітникам тваринництва встановлюють надбавку за безперервний стаж роботи по спеціальності у даному господарстві у таких розмірах від річного заробітку, %:

від 2 до 5 років – 8

від 5 до 10 років – 10

від 10 до 15 років – 13

понад 15 років – 16.

Надбавку за стаж роботи нараховують на весь основний і додатковий заробіток робітника, отриманий ним протягом року (включаючи фонд оплати відпусток).

При розрахунку річного фонду оплати праці слід враховувати, що постійним підмінним операторам машинного доїння та операторам, що обслуговують маточне поголів'я свиней, розцінки за одиницю продукції підвищуються на 10 % (або їм виплачується 110 % середнього заробітку працівників, яких вони підмінюють).

Оплата праці трактористів-машиністів, які постійно працюють у тваринництві (навантаження, доставка, роздавання кормів та ін.), здійснюється по четвертому розряду відповідної групи ставок сітки механізованих робіт.

1.4. Розрахунок фонду оплати праці робітників допоміжних та обслуговуючих підрозділів

Річний фонд оплати праці майстрів (слюсарів) наладчиків, слюсарів-електриків та інших прирівняних до них робітників розраховують за часовими тарифними ставками ремонтних майстерень з нормальними умовами праці відповідно до присвоєних розрядів кваліфікації. На них розповсюджуються доплата за продукцію (25-50 %), на-

дбавки та додаткова оплата, що виплачуються основним робітникам бригад.

Для визначення потреби у кадрах робітників інших професій (за відсутності нормативів) у кожному сільськогосподарському підприємстві враховують наявність робочих місць, штатних посад, що потребують відповідного рівня освіти, а також перспективи розвитку виробництва.

Потребу у водіях автомобілів визначають виходячи з очікуваної кількості вантажних та інших спеціальних автомобілів на кінець планового періоду з урахуванням організації праці водіїв, режиму їх роботи та інших показників (у середньому 12-13 водіїв на кожні 10 машин).

Навантаження на майстра-наладчика машинно-тракторного та автомобільного парків складає у середньому 22-25 тракторів, автомобілів та інших самохідних машин.

Планову чисельність слюсарів, верстатників, ковалів, електрогазозварювальників та інших ремонтних працівників розраховують виходячи з ремонтної бази господарства, перспектив її розвитку, обсягів ремонтно-профілактичних робіт і норм виробітку на одного робітника, форм організації праці, територіального розташування приміщень та інших факторів.

Для визначення потреби в електромонтерах необхідно перевести обладнання, що обслуговується, в умовні одиниці. Середнє навантаження на одного електромонтера складає 100 умовних одиниць.

Необхідну кількість машиністів зрошувальних машин і машиністів насосних станцій визначають з розрахунку двохзмінної роботи зрошувальної техніки – по 2 чоловіка на зрошувальну машину або насосну станцію. При цьому слід враховувати сезонність зрошувальних робіт та планувати підготовку машиністів як навчання механізаторів іншим професіям, тобто отримання сумісних професій.

У допоміжних та обслуговуючих виробництвах розмір витрат праці визначається за наявністю робочих місць, часу їх використання та обліку можливості взаємозамінності і суміщення.

Чисельність постійних працівників на гужовому транспорті визначають з розрахунку 1 чоловік на одну-дві голови коней у залежності від характеру роботи та типу упряжу

Чисельність робітників, зайнятих на заготівлі будівельних матеріалів, планується із розрахунку обсягу робіт, норм виробітку і тривалості періоду робіт.

Річний фонд оплати праці водіїв вантажних автомобілів (включаючи спеціалізовані і спеціальні) розраховують за часовими тарифними ставками, диференційованими у залежності від вантажопідйомності і групи автомобілів.

Оплату праці робітників сільськогосподарських підприємств, зайнятих у ремонтних майстернях на роботах з нормальними умовами праці, розраховують по часовим тарифним ставкам. На роботах з важкими і шкідливими умовами праці тарифні ставки підвищують до 12 %, на роботах з особливо важкими і шкідливими умовами праці – до 24 %. Для робітників ремонтних майстерень можуть встановлюватися диференційовані надбавки до тарифних ставок за високу професійну майстерність у розмірі: робітникам 3 розряду – до 12 %, 4 – до 18 %, 5 – до 20 %, 6 розряду – до 24 % відповідної тарифної ставки.

Оплату праці майстрів-наладчиків, зайнятих на обслуговуванні машинно-тракторного парку, розраховують виходячи з відрядних тарифних ставок 4-5 розрядів тарифної сітки трактористів машиністів за відповідною групою.

Планування фонду оплати праці робітників, зайнятих на будівництві та на ремонтно-будівельних роботах, здійснюється у такому ж порядку, як і для робітників ремонтних майстерень.

Для працівників підсобних виробництв (цехів), допоміжних та обслуговуючих підрозділів, житлово-комунального господарства, закладів громадського харчування фонд оплати праці визначається за посадовими окладами, а для робітників з відрядною оплатою праці – за нормами виробітку і тарифними ставками.

2. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ВИРОБНИЦТВА

2.1. Розрахунок потреби у техніці

З-за великої різноманітності видів і марок сільськогосподарських машин, широкого спектру нормоутворюючих факторів, сезонності сільськогосподарського виробництва складною проблемою у сільськогосподарських підприємствах є планування та організація ефективного використання машинно-тракторного парку (МТП). Основними методами визначення потреби у сільськогосподарській техніці і складанні плану її експлуатації є:

- нормативний;
- економіко-математичний;
- розрахунково-конструктивний.

Нормативний метод ґрунтується на застосуванні укрупнених нормативів, які розробляються для сільськогосподарських підприємств різних регіонів України зональними науково-дослідними установами. У кожному конкретному випадку нормативи уточнюються з урахуванням особливостей природно-економічних умов (рельєфу місцевості, розміру і конфігурації земельних ділянок, питомого опору ґрунтів, місця розташування господарства відносно ринків збуту продукції, транспортних магістралей і т.ін.), спеціалізації і структури посівних площ, рівня інтенсивності та обсягу вантажоперевезень, технології вирощування культур тощо (орієнтовні нормативи потреби у тракторах для господарства зерно-молочного напрямку спеціалізації у Харківській області наведені у табл. 4).

Економіко-математичний метод є найбільш ефективним. При наявності у господарстві персональних ЕОМ і відповідного програмного забезпечення, застосування цього методу дозволяє звести до мінімуму витрати часу на розробку оптимального плану використання машин і знарядь. Ще більший ефект досягається при плануванні складу МТП на перспективу, коли є необхідність оцінити доцільність змін у технології і складі МТП. Порядок і приклади реалізації цього методу можна знайти у спеціальній і навчальній літературі з математичного моделювання економічних процесів у сільському господарстві.

4. Нормативи потреби у тракторах для господарства зерно-молочного напрямку спеціалізації у Харківській області

М а р к а т р а к т о р а	Потреба у тракторах на 1000 га ріллі і багаторічних насаджень		Коефіцієнт переводу фізичного трактора в еталонний	Витрати основного пального на 1 ум.ет.га, кг
	фізичних	еталонних		
<i>Загального призначення</i>				
Разом			×	×
<i>Універсально- просапні та спеціальні</i>				
Разом			×	×
Всього	×		×	×

Розрахунково-конструктивний метод орієнтований на прості обчислювальні засоби. У ситуаціях, що не потребують суттєвих змін виробничої програми, застосування цього методу дозволяє одержувати рішення близькі до оптимальних. Основною вихідною інформацією є технологічні карти. Розрахунково-конструктивний метод складається з наступних етапів:

- складання зведеного плану механізованих робіт, який містить їх перелік, обсяги, терміни проведення, можливі склади агрегатів;
- розподіл загального обсягу робіт за основними групами МТП (за тракторами загального призначення, універсально-просапними, спеціальними, за самохідними і причіпними комбайнами тощо);

- визначення потреби (за марками) у тракторах, комбайнах і сільськогосподарських машинах протягом періоду планування;
- складання графіку використання МТП.

Загальний принцип – визначення потреби у техніці за найбільш напруженим періодом. Для тракторів загального призначення таким звичайно є період осінньої оранки. Потреба в універсально-просапних тракторах визначається з урахуванням спеціалізації сільськогосподарського підприємства, періодів заготівлі кормів, міжрядного обробітку просапних культур, захисту багаторічних насаджень від шкідників, хвороб, бур'янів тощо. Максимальна потреба у техніці даної марки у якійсь мірі може бути зменшена за рахунок використання машин інших марок, придатних для цієї роботи, перенесення термінів виконання робіт, збільшення тривалості експлуатації машин протягом доби. Тому важливим є коригування одержаного рішення на будь-якому з наведених етапів.

Головною метою розробки річного плану механізованих робіт є узагальнення інформації, що міститься у технологічних картах і виробничій програмі сільськогосподарського підприємства, і подання її у найбільш зручній для подальших розрахунків формі.

Узагальнення необхідних даних дозволяє виконати перший етап організації експлуатації МТП. При цьому одержані результати по групам тракторів і комбайнам можуть бути при необхідності переглянуті. Так, при нестачі в одному з періодів універсально-просапних тракторів для виконання робіт можуть бути залучені спеціальні трактори Т-70С. По багатьом видам робіт існують альтернативні варіанти складу агрегатів. При цьому загальний обсяг механізованих робіт (в умовних еталонних гектарах) може змінюватися.

З метою остаточного висновку щодо правильності розподілу загального обсягу робіт між групами тракторів, необхідно співставити їх кількість з потребою у найбільш напружені періоди. Для цього спочатку необхідно визначити кількість наявних тракторів в еталонному обчисленні, а потім по найбільш напруженим періодам оцінювати можливість виконання робіт наявною кількістю машин.

Еталонний трактор – це умовний трактор, який за 1 годину змінного часу виконує обсяг роботи, що відповідає одному умовному еталонному гектару (1 ум.ет.га). Це трактори ДТ-75 і Т-74.

Умовний еталонний гектар – це одиниця сумарного навантаження, яка відповідає оранці 1 га у наступних (еталонних) умовах:

- *питомий опір ґрунту* – 0,50 кг/см²;
- *швидкість руху агрегату* – 5 км/год.;
- *глибина обробітку* – 20-22 см;
- *агрофон* – стерня зернових колосових на ґрунтах середньої міцності;
- *вологість ґрунту* – до 20-22 %;
- *рельєф* – рівний (кут схилу до 1⁰);
- *конфігурація поля* – правильна (прямокутна);
- *довжина гонів* – 800 м;
- *висота над рівнем моря* – до 200 м;
- *каміння і перешкоди відсутні*.

Річний обсяг робіт розподіляється по марках тракторів виходячи з конструктивної потужності, технічного стану окремих тракторів, а також даних щодо річного напрацювання кожного трактора за минулі роки. При цьому повинна дотримуватися періодичність проведення ремонтів і технічних оглядів.

Терміни проведення технічних оглядів і планових ремонтів необхідно враховувати при складанні графіку використання машин, щоб у напруженні періоди забезпечити робочий стан максимальної їх кількості. Це досягається перерозподілом обсягів робіт між окремими тракторами у межах кожної групи. В окремих випадках можлива постановка техніки на ремонт і технічний огляд раніше нормативних термінів. У процесі складання графіку використання техніки здійснюється остаточний розподіл механізованих робіт між машинами.

Крім робіт у рослинництві, у загальний обсяг включають тракторні роботи у тваринництві, будівництві, а також роботи загальногосподарського призначення (профілювання шляхів, оранка городів населення, транспортування вантажів і т.ін.).

Потребу у зернозбиральних та інших самохідних комбайнах розраховують за формулою:

$$K = \frac{O}{H \times k \times t},$$

де ***K*** – кількість самохідних комбайнів у фізичному обчисленні, шт.;

O – обсяг збиральних робіт, га;

- H – змінна норма виробітку, га;
 k – коефіцієнт змінності;
 m – агротехнічний термін виконання збиральних робіт, діб.

Обсяг збирання визначають виходячи з найбільшої площі збирання озимих і ярих з урахуванням площ інших культур (насінників трав, зернобобових та ін.), терміни збирання яких співпадають з термінами дозрівання озимих і ярих зернових культур.

З найбільшої площі збирання ярих зернових культур виключають площу збирання кукурудзи на зерно і площу збирання рису і сорго, агротехнічні терміни збирання яких не співпадають. При збіганні термінів дозрівання озимих і ярих культур у розрахунок приймається сумарна площа.

Залежно від прийнятої у господарстві технології збирання соломи планується потреба у самохідних зернозбиральних комбайнах з накопичувачем або подрібнювачем соломи.

Потребу у причіпних комбайнах і сільськогосподарських машинах узгоджують зі складом тракторного парку. При цьому визначають:

- обсяг сільськогосподарських робіт, що буде виконуватися тією чи іншою машиною;
- сезонний виробіток на агрегат (множенням денної норми виробітку на агротехнічний термін виконання робіт);
- необхідну кількість агрегатів (діленням обсягу робіт на сезонний виробіток);
- потребу у машинах (множенням отриманої кількості агрегатів на кількість машин в агрегаті).

Одночасно з розрахунком потреби у сільськогосподарських машинах визначають необхідну кількість зчіпок відповідних марок для комплектування агрегатів з причіпними машинами.

2.2. Планування амортизаційних відрахувань і витрат на технічне обслуговування і ремонти

У процесі виробничої діяльності усі основні засоби зношуються і частинами переносять свою вартість на знов створену продукцію. При цьому вони знижують свої первісні техніко-економічні показники і після певного терміну служби виходять з ладу.

Процес відтворення основних засобів тісно пов'язаний з такою економічною категорією як амортизація.

Амортизація – це систематичний розподіл вартості основних засобів протягом строку їх корисного використання (експлуатації) на заново створену продукцію.

Нарахування амортизації здійснюється протягом строку корисного використання (експлуатації) об'єкта основних засобів, який встановлюється сільськогосподарським підприємством при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс). При визначенні строку корисного використання (експлуатації) слід враховувати:

- очікуване використання об'єкта господарством з урахуванням його потужності або продуктивності;
- фізичний та моральний знос, що передбачається;
- правові та подібні обмеження щодо строків використання об'єкта.

Строк корисного використання (експлуатації) об'єкта основних засобів переглядається у разі зміни очікуваних економічних вигод від його використання. Амортизація об'єкта основних засобів нараховується, виходячи з нового строку корисного використання, починаючи з місяця, наступного за місяцем зміни строку корисного використання.

Амортизація основних засобів нараховується із застосуванням таких методів:

- прямолінійного нарахування;
- зменшення залишкової вартості;
- прискореного зменшення залишкової вартості;
- кумулятивного;
- виробничого.

Сільськогосподарське підприємство може застосовувати норми і методи нарахування амортизації основних засобів передбачені чинним податковим законодавством. Метод амортизації обирається господарством самостійно з урахуванням очікуваного способу отримання економічних вигод від використання основних засобів. Він може переглядатися у разі зміни очікуваного способу отримання економічних вигод. Нарахування амортизації за новим методом починається з місяця, наступного за місяцем прийняття рішення про зміну методу амортизації.

Амортизаційні відрахування є основою простого відтворення основних засобів, що вибули з господарського обігу, у той час як головними джерелами розширеного відтворення у сільськогосподарських підприємствах є відрахування від прибутку, грошові надходження від ліквідації основних засобів, коротко і довгострокові кредити комерційних банків.

Списанню з балансу сільськогосподарських підприємств підлягають, як правило, зношені і непридатні для подальшого використання, а також морально застарілі основні засоби. При цьому визначають можливість використання у подальшому їх окремих складових частин. Придатні вузли і деталі оприбутковують і здають на склад; ті, що підлягають відновленню – у ремонтну майстерню; непридатні – на металобрухт.

Планування загальної суми амортизаційних відрахувань доцільно проводити у такій послідовності:

- основні засоби за даними бухгалтерського обліку на 1 січня необхідно згрупувати за галузями виробництва, сільськогосподарськими культурами (групами культур), видами худоби тощо попередньо вирахувавши балансову вартість машин, нормативний термін служби яких завершився до початку планового року;
- визначають середньорічну вартість основних засобів, що будуть введені в експлуатацію, а також тих, нормативний термін служби який завершується у плановому році, поділивши їх балансову вартість 12 і помноживши отриманий результат на число повних місяців, протягом яких будуть проводитися амортизаційні відрахування;
- визначають середньорічну вартість одного виду або групи основних засобів, що складаються з їх вартості на початок року (балансової вартості) та середньорічної вартості основних засобів, які вводяться та вибувають з господарського обігу;
- розраховують суму амортизаційних відрахувань за кожним видом або групою основних засобів;
- після розрахунку суми амортизаційних відрахувань за видами і групами основних засобів її включають до витрат виробництва у залежності від призначення і використання основних засобів. Для цього розраховують питомі амортизаційні

відрахування на одиницю роботи: по тракторах на 1 ум.ет.га, а по самохідних комбайнах і робочих машинах – на 1 фізичний га. Розрахунок виконують діленням суми річної амортизації на відповідний обсяг робіт по усім маркам тракторів, по групах комбайнів і сільськогосподарських машин.

Питомі витрати на ремонти сільськогосподарської техніки визначають виходячи з нормативного річного навантаження на машини. Для тракторів і комбайнів вони розраховуються по марках і видах ремонтно-обслуговуючих робіт (капітальний і поточний ремонт, технічне обслуговування, заміна гусениць і гуми, зберігання). Нормативи на поточний ремонт включають у собі витрати на плановий ремонт та усунення несправностей з урахуванням вартості агрегатів, вузлів, що належать до заміни.

Усі статті витрат визначають на нормативне річне завантаження машин, яке може бути виражене в умовних еталонних гектарах (для тракторів), площі збирання (для комбайнів), зрошених гектарах (для зрошувальних машин), витраченому паливі (для тракторів, комбайнів та інших складних самохідних машин), у норма-змінах або годинах роботи (для сільськогосподарських машин).

Раніше річне напрацювання частіше за все виражали для тракторів в умовних еталонних гектарах, для комбайнів – у площі збирання. Сьогодні для цього широко використовують витрати пального. Це є економічно виправданим у зв'язку з обмеженістю і великою вартістю паливно-енергетичних ресурсів та необхідністю освоєння ресурсо- та енергозберігаючих технологій (витрати пального виступають в якості лімітуючого фактора виробництва).

Питомі нормативи на технічне обслуговування машини визначають з урахуванням витрат на матеріали та оплату праці з нарахуваннями на соціальне страхування (виходячи з трудомісткості усіх видів технічного обслуговування та чинних тарифних ставок на ремонтних роботах), а питомі нормативи на заміну гусениць і гуми розраховують за ринковими цінами та зональними коефіцієнтами їх заміни. Нормативи на зберігання машин включають у собі витрати на тривале зберігання та стоянку техніки між змінами. До витрат на тривале зберігання входять вартість матеріалів, що використовуються, оплата праці, амортизація та поточний ремонт місць зберігання (наметів, площадок, гаражів, боксів), а також витрати на водозабезпечення, опалення, освітлення тощо.

3. КАЛЬКУЛЮВАННЯ ПЛАНОВОЇ СОБІВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

3.1. Основні принципи планування собівартості продукції (робіт, послуг)

Собівартість продукції (робіт, послуг) – це витрати сільськогосподарського підприємства, пов'язані з виробництвом продукції, виконанням робіт та наданням послуг.

Планування (нормування) собівартості продукції (робіт, послуг) передбачає найбільш ефективне використання матеріально-технічних і грошових ресурсів на основі нормативів та забезпечення дії противитратного механізму відповідно до технологічних умов та вимог охорони навколишнього середовища.

Калькулювання собівартості одиниці продукції (робіт, послуг) здійснюється для визначення ефективності запланованих і фактично здійснених агротехнічних, технологічних, організаційних та економічних заходів, спрямованих на розвиток і вдосконалення виробництва та для обґрунтування цінової політики підприємства.

У плануванні визначають собівартість реалізованої продукції та виробничу собівартість.

Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) складається з виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), яка була реалізована протягом звітного періоду, розподілених загальновиробничих та наднормативних виробничих витрат.

До виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) включаються:

- прямі матеріальні витрати;
- прямі витрати на оплату праці;
- інші прямі витрати;
- загальновиробничі витрати.

Прямими вважаються витрати, які можна віднести безпосередньо на відповідний об'єкт витрат або які розподіляються між об'єктами витрат пропорційно до бази, з якою ці витрати знаходяться у близькій залежності.

Витрати на виробництво продукції (робіт, послуг) у плануванні групуються за статтями, які сільськогосподарське підприємство визначає самостійно, виділяючи в окремі статті змінні і постійні витрати.

Змінні витрати діляться на пропорційні, величина яких визначається обсягом одержаної продукції, та непропорційні, величина яких

залежить від обсягу виконаних робіт чи поголів'я тварин; до постійних відносяться витрати, величина яких не залежить ні від кількості продукції, ні від поголів'я чи обсягу виконаних робіт (табл. 5).

5. Примірний перелік статей витрат

Статті витрат	У рослинництві	У тваринництві	У допоміжних виробництвах	У підсобних промислових виробництвах
Витрати на оплату праці	+	+	+	+
Насіння та посадковий матеріал	+			
Паливо та мастильні матеріали	+	+	+	+
Добрива	+			
Засоби захисту рослин та тварин	+	+		
Корми		+		
Сировина та матеріали (без зворотних відходів)			+	+
Роботи та послуги	+	+	+	+
Витрати на ремонт необоротних активів	+	+	+	+
Інші витрати на утримання основних засобів	+	+	+	+
Інші витрати	+	+	+	+
Загальновиробничі витрати	+	+	+	+

Планування собівартості продукції (робіт, послуг) є важливою складовою частиною розроблення економічно обґрунтованих бізнес-планів.

Плануванню собівартості продукції передують аналіз витрат за елементами та статтями у попередньому періоді. Для аналізу беруться дані обліку і звітності, нормативно-правові акти, матеріали спостережень, вивчення та узагальнення передового досвіду. Одержані результати використовуються для розробки заходів щодо економії витрат та підвищення ефективності виробництва у плановому періоді.

Основою для визначення планової собівартості продукції окремих сільськогосподарських культур і видів тварин є технологічні карти, де за статтями витрат на підставі переліку передбачених у технології робіт, ґрунтово-кліматичних умов, встановлених норм виробітку, нормативів витрат праці, матеріальних та інших ресурсів і з урахуванням раціонального використання землі, основних засобів, застосування прогресивних агрозоотехнічних та організаційних заходів визначається загальна сума витрат виробництва.

У собівартість продукції включаються накладні витрати (крім адміністративних витрат і витрат на збут).

У процесі планування собівартості продукції враховується вплив основних техніко-економічних факторів, таких як підвищення рівня механізації виробництва, впровадження прогресивних технологій, проведення заходів щодо покращення родючості ґрунтів, впровадження високопродуктивних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, порід тварин, раціональне використання матеріальних і фінансових ресурсів, застосування прогресивних форм організації та оплати праці.

Планування собівартості окремих видів сільськогосподарської продукції проводять виходячи з витрат, віднесених на відповідну культуру (групу культур) чи вид (групу) тварин.

Об'єктами планування є конкретні види продукції, робіт та послуг (табл. 6).

6. Об'єкти планування виробничих витрат і визначення собівартості продукції

Об'єкт планування виробничих витрат	Об'єкти планування продукції	Одиниця планування
І . Р О С Л И Н Н И Ц Т В О		
1 . З е р н о в і т а з е р н о б о б о в і к у л ь т у р и		
Пшениця озима	Зерно, зернові відходи	1 центнер
Жито озиме	«»	«»
Ячмінь озимий	«»	«»
Пшениця яра тверда	«»	«»
Пшениця яра м'яка, сильна та інші види	«»	«»
Кукурудза на зерно	«»	«»
Ячмінь ярий	«»	«»
Овес	«»	«»
Жито яре, полба тощо	«»	«»
Просо	«»	«»
Рис	«»	«»
Гречка	«»	«»
Сорго	«»	«»
Чумиза	«»	«»
Горох	«»	«»
Квасоля	«»	«»
Сочевиця	«»	«»
Вика і викова суміш	«»	«»
Люпин кормовий	«»	«»
Соя	«»	«»

Об'єкт планування виробничих витрат	Об'єкти планування продукції	Одиниця планування
2 . Т е х н і ч н і к у л ь т у р и		
Соняшник на зерно	насіння	1 центнер
Льон-довгунець	Насіння, соломка	«»
Коноплі	«»	«»
Буряки цукрові (фабричні)	Коренеплоди	«»
Буряки цукрові (маточні)	«»	«»
Висадки-насінники буряків	Насіння	«»
Тютюн	Листя свіже, насіння	«»
Цикорій	Коріння	«»
Лікарські культури трав'янисті однорічні	Листя свіже, плоди, насіння	«»
Лікарські культури трав'янисті багаторічні	Листя свіже, плоди, насіння, коріння Розсада Трава свіжа, коріння	«» 1 тис.штук 1 центнер
Ефіроолійні культури трав'янисті однорічні	Насіння, плоди	«»
Ефіроолійні культури трав'янисті багаторічні	Насіння, листя Свіже листя, кореневища, пагіння, саджанці Суцвіття	«» 1 тис.штук 1 центнер
Ефіроолійні культури кущові	Насіння, суцвіття Квіти, листя і пагіння свіже, зелена маса, саджанці	1 центнер 1 тис.штук
Ефіроолійні культури деревоподібні	Листя свіже, квітки Саджанці	1 центнер 1 тис.штук
3 . К а р т о п л я т а о в о ч е в і к у л ь т у р и		
Картопля	Картопля	1 центнер
Овочеві культури відкритого ґрунту	Овочі	«»
капуста	Качани	«»
Коренеплідні овочеві культури (буряки, морква, редиска, редька, петрушка)	Коренеплоди	«»
Цибуля ріпчаста	Цибуля	«»
Цибуля на перо	Цибуля на перо	«»
Часник	Часник (головка)	«»
Томати	Плоди	«»
Перець солодкий, гіркий	«»	«»
Баклажани	«»	«»
Огірки	«»	«»
Патисони, кабачки	«»	«»
Зелений горошок	«»	«»
Кукурудза цукрова у качанах молочно-воскової стиглості	Качани	«»
Салат	Салат	«»
Зелені овочеві культури (кріп, шпинат, гірчиця листова та ін.)	Зелень	«»

Продовження табл. 6

Об'єкт планування виробничих витрат	Об'єкти планування продукції	Одиниця планування
Багаторічні овочеві культури (ревінь, щавель, хрін та ін.)	Насіння, зелень, кореневище	«»
Насінництво овочевих культур (окремо маточники, висадки – за основними культурами)	Коренеплоди, насіння	«»
Баштанні продовольчі культури (кавуни, дині, гарбузи)	Плоди, насіння	«»
Овочеві культури захищеного ґрунту (цибуля на перо, огірки, томати, салат, редиска, розсада)	Плоди, коренеплоди, зелень (за видами) Розсада (за видами)	1 центнер 1 тис.штук
Гриби	Гриби	1 центнер
4 . К о р м о в і к у л ь т у р и		
Буряки кормові, морква	Коренеплоди	1 центнер
Буряки цукрові на корм	Коренеплоди	«»
Баштанні кормові культури	Плоди	«»
Насінники кормових коренеплодів і баштанних культур	Коренеплоди, насіння	«»
Кукурудза на силос і зелений корм	Зелена маса	«»
Інші силосні культури	«»	«»
Однорічні сіяні трави	Сіно, насіння, зелена маса	«»
Багаторічні сіяні трави	«»	«»
Сіножаті і пасовища природні	Сіно, зелена маса	«»
Силосування	Силос	1 тонна
Сінажування	Сінаж	«»
5. Багаторічні насадження (плодові, ягідні культури та виноградники)		
Зерняткові культури	Плоди	1 центнер
	Живці	1 тис.штук
Кісточкові культури	Плоди	1 центнер
	Живці	1 тис.штук
Ягідники	Ягоди	1 центнер
Виноградники	Плоди	1 центнер
	Живці	1 тис.штук
Плантації хмелю	Плоди	1 центнер
	Живці, чубуки	1 тис.штук
Шишки хмелю	Шишки хмелю	1 центнер
	Живці	1 тис.штук

Продовження табл. 6

Об'єкт планування виробничих витрат	Об'єкти планування продукції	Одиниця планування
6. Квітникарство		
Квітникарство відкритого ґрунту	Квітки зрізані, бульбоцибулини, кореневище, живці, саджанці	1 тис.штук
Квітникарство захищеного ґрунту	Квітки зрізані, квітки у горщиках, розсада Насіння Живці	1 тис.штук 1 кілограм 1 тис.штук
Насіння квітникових культур	Насіння	1 кілограм
Розсадники плодкових і декоративних культур (окремо за видами і сортами)	Сіянци, саджанці	1 тис.штук
7. Незавершене виробництво у рослинництві (витрати під урожай майбутнього року)		
Посів озимих зернових на зерно	Виконані роботи	1 гектар
Посів озимих зернових на зелений корм і силос	«»	«»
Посів овочевих культур на зиму	«»	«»
Підняття зябу	«»	«»
Лущення стерні (без зяблевої оранки)	«»	«»
Внесення органічних добрив	«»	«»
Внесення мінеральних добрив	«»	«»
Снігозатримання (у IV кварталі)	«»	«»
Догляд за багаторічними травами посіву минулих років	«»	«»
Посів багаторічних трав весною та восени звітного року	«»	«»
Догляд за парами під ярі культури урожаю майбутнього року	«»	«»
Роботи з докорінного поліпшення сіножатей і пасовищ	«»	«»
Вапнування та гіпсування ґрунтів	«»	«»
Первинне окультурення меліоративних земель	«»	«»
Підготовка теплиць	«»	«»
Підготовка парників	«»	«»
Зрошення	«»	«»
Осушення	«»	«»
Інші роботи незавершеного виробництва	«»	«»
Витрати на утримання меліоративних споруд	«»	«»
Витрати на утримання полезахисних лісосмуг	«»	«»

Продовження табл. 6

Об'єкт планування виробничих витрат	Об'єкти планування продукції	Одиниця планування
І І . Т В А Р И Н Н И Ц Т В О		
1. Велика рогата худоба молочного напрямку		
Основне стадо (корови та бики-плідники)	Молоко Приплід	1 центнер 1 голова
Худоба на вирощуванні та відгодівлі (телиці і бички різного віку, корови, бики-плідники, воли, вибракувані з основного стада, корови-годувальниці)	Приріст живої маси Жива маса	1 центнер «»
2. Велика рогата худоба м'ясного напрямку		
Основне стадо (корови, бики-плідники і телята віком до 8 місяців)	Приплід Приріст живої маси	1 голова 1 центнер
Худоба на вирощуванні та відгодівлі (телиці і бички старше 8 місяців, корови, бики-плідники і воли, вибракувані з основного стада)	Приріст живої маси Жива маса	1 центнер «»
3. Свинарство		
Основне стадо свиней (свиноматки, кнури-плідники і поросята до відлучення)	Поросята відлучені Приріст живої маси	1 голова 1 центнер
Свині на вирощуванні	Приріст живої маси Жива маса	«» «»
Свині на відгодівлі	Приріст живої маси Жива маса	«» «»
<i>Примітка: об'єкти планування виробничих витрат у свинарстві можуть уточнюватися відповідно до існуючої технології у конкретних сільськогосподарських підприємствах</i>		
4. Вівчарство (козівництво), роздільно – тонкорунне, напівтонкорунне, напівгрубововняне, грубововняне		
Основне стадо овець (вівцематки з ягнятами до відлучення, барани-плідники, барани-пробники, валухи)	Ягнята на час відлучення Вовна, пух, молоко	1 голова 1 центнер
Вівці на вирощуванні і відгодівлі	Приріст живої маси Вовна	«» «»
5. Вівчарство каракульське і смушкове		
Основне стадо овець (вівцематки з ягнятами до відлучення, барани-плідники, барани-пробники)	Приплід Вовна, приріст живої маси	1 голова 1 центнер
Вівці на вирощуванні і відгодівлі	Приріст живої маси Вовна	«» «»
6. Птахівництво		
Доросле стадо	Яйця	1 тис. штук
Молодняк на вирощуванні	Приріст живої маси	1 центнер
7. Інкубація		
Інкубація яєць	Добовий молодняк	1 тис. голів
<i>Примітка: об'єкти планування виробничих витрат у птахівництві можуть уточнюватися відповідно до існуючої технології у конкретних сільськогосподарських підприємствах</i>		

Об'єкт планування виробничих витрат	Об'єкти планування продукції	Одиниця планування
8. Конярство		
Основне стадо	Приплід Молоко Робота коней	1 голова 1 центнер 1 робочий день
Молодняк на вирощуванні	Приріст	1 кормо-день
9. Кролівництво і звірівництво		
Основне стадо	Діловий молодняк	1 голова
Молодняк різного віку	Приріст живої маси Приріст	1 центнер 1 тис. кормо-днів
10. Рибництво, бджільництво, штучне запліднення тварин і птиці		
Рибництво	Мальки Цьоголітки, річники, ремонтний молодняк, риба	1 тис. штук 1 центнер
Бджільництво (розплідне, медове, запилювально-медове, запилювальне)	Неплідна матка, плідна матка, пакети із бджолами (рої), соти бджолині Мед, віск бджолиний Прополіс Рій Отрута бджолина (сирець), пилок квітковий, маточне молочко Соторамка Запилення культур	1 штука 1 центнер 1 кілограм 1 штука 1 грам 1 штука 1 гектар
Шовківництво	Кокони тутового шовкопряда, грена	1 кілограм
Одержання сперми	Сперма	1 спермо-доза
III. ПІДСОБНІ (ПРОМИСЛОВІ) ВИРОБНИЦТВА З ПЕРЕРОБКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ		
Виробництво комбікормів	Комбікорм, кормові суміші, кормові добавки, гранули, брикети	1 центнер
Переробка зерна	Борошно, крупа, дроблене зерно, дерть	«»
Первинна обробка льону і луб'яних культур	Треста, коноплі, волокно	«»
Переробка овочів, фруктів і картоплі	Консерви	1 тис. умовних банок
	Швидкозаморожена, засолена, заквашена продукція, сушена картопля, овочі, сухо- фрукти Соки Спирт	1 центнер 1 тис. умовних банок 1 декалітр

Продовження табл. 6

Об'єкт планування виробничих витрат	Об'єкти планування продукції	Одиниця планування
Переробка олійних культур	Олія, шрот, макуха	1 центнер
Виноробне виробництво	Виноматеріал, сокоматеріал, вино, коньяк, вакуум-сусло, сік, спирт	1 декалітр
Забій худоби і птиці, кролів тощо	М'ясо, субпродукти Шкури, шкурки, смушки Пір'я	1 центнер 1 штука 1 кілограм
Переробка молока	Молочна продукція (у перерахунку на молоко), вершки, сметана, масло, сир	1 центнер
Утилізація відходів	Пух, перо (у перерахунку на 12 % вологості) М'ясо-кісткове борошно	«» «»
Виробництво вітамінно-трав'яного борошна	Трав'яне борошно, сінне борошно	«»
І V . Д О П О М І Ж Н І В И Р О Б Н И Ц Т В А		
Ремонтна майстерня	Відремонтований об'єкт, виготовлений виріб	1 штука (замовлення)
Автомобільний транспорт	Обсяг роботи	10 тонно-кілометрів 1 машино-день 1 машино-година
Жива тяглова сила	Робочий день Приплід	1 робочий день коней 1 голова приплоду
Електропостачання	Електроенергія	10 кВт·год.
Теплопостачання	Теплоенергія	10 Гкал
Водопостачання	Вода	1 м ³
Газопостачання	Газ Газ скраплений	1 м ³ 1 кілограм
Холодильні установки	Послуги з охолодження	1 центнеродень
V . В И Т Р А Т И Н А У Т Р И М А Н Н Я Т А Е К С П Л У А Т А Ц І Ю М А Ш И Н І О Б Л А Д Н А Н Н Я		
Утримання і використання машинно-тракторного парку	Обсяги роботи	1 умовний гектар
Утримання і експлуатація комбайнів та інших самохідних машин	«»	1 фізичний гектар
Поточний ремонт будівель і споруд	Об'єкт ремонту	1 одиниця

Фактична собівартість продукції, (робіт, послуг) у сільськогосподарських підприємствах розраховується у цілому за рік, крім продукції (робіт, послуг) допоміжних виробництв, фактична собівартість яких визначається щомісяця.

У рослинництві, крім сільськогосподарської продукції, об'єктами планування та обліку витрат можуть бути роботи, виконані у поточному році під урожай майбутнього року.

3.2. Планування собівартості продукції (робіт, послуг) допоміжних виробництв

Собівартість одиниці продукції (робіт, послуг) допоміжних виробництв визначається діленням суми витрат на обсяг продукції (робіт, послуг).

Фактична собівартість продукції (робіт, послуг) допоміжних виробництв визначається щомісяця і за цією оцінкою відноситься на споживачів. Послуги надані одним допоміжним виробництвом іншому, оцінюються за плановою собівартістю і не коригуються.

Транспортні роботи тракторів і послуги живої тягової сили калькулюють раз у кінці року.

Для розрахунку собівартості 10 кіловат-годин електроенергії, потрібно всі витрати, пов'язані з її виробництвом на власних електростанціях, вартість електроенергії, одержаної із загальної мережі і витрати на утримання електрогосподарства поділити на загальну кількість спожитої електроенергії без урахування електроенергії, використаної електрогосподарством. Собівартість електроенергії щомісяця списується на споживачів виходячи з її кількості, відпущеної кожному з них. Витрати на утримання електрогенераторів, змонтованих з доїльними, стригальними, зварювальними та іншими агрегатами, відносять безпосередньо на відповідні виробництва.

У водопостачанні визначається собівартість 1 м³ води, добутої власною водокачкою і одержаної зі сторони. Для цього витрати на водопостачання (витрати на утримання водокачки, вартість води, одержаної зі сторони, витрати на утримання внутрішньогосподарської водорозподільної мережі тощо) діляться на загальну кількість використаної води. Щомісяця її собівартість відноситься на споживачів виходячи з її кількості, відпущеної кожному з них.

Витрати на утримання насосних установок, які обслуговують поля, ферми, ставки, пасовища відносяться на витрати відповідного об'єкту чи на загальновиробничі витрати.

Фактична собівартість виконаних робіт у ремонтно-механічній майстерні визначається щомісяця. Зняті з відремонтованого об'єкта вузли і деталі оцінюються за справедливою вартістю (вартістю відно-

влення), або вартістю придбання. На вартість знятих вузлів (деталей) зменшуються витрати на ремонт об'єкта.

Перевезення вантажів планується у тонно-кілометрах, а робота спеціальних машин та обсяг перевезень людей вантажним автотранспортом – у машино-годинах, кількість яких у кінці планового періоду перераховується у машино-дні.

Для визначення планової собівартості виконаних робіт спочатку розраховують собівартість машино-дня роботи вантажного автотранспорту, якщо ним виконуються роботи на засадах погодинної оплати. Для цього всі витрати на його утримання діляться на кількість машино-днів, що плануються до відпрацювання на всіх видах робіт та визначають витрати, пов'язані з роботами з погодинною оплатою. Решта витрат становитиме планову собівартість робіт з перевезення вантажів, для визначення якої витрати на ці роботи ділять на обсяг робіт у тонно-кілометрах (плановою одиницею роботи є 10 тонно-кілометрів).

Витрати на утримання автокранів та інших спеціальних машин планують окремо і відносять на споживачів виходячи з планового обсягу робіт та відпрацьованого часу на обслуговуванні кожного з них.

На собівартість послуг живої тягової сили відносять вартість кормів, амортизацію робочих тварин та інших необоротних активів, оплату праці працівників, що доглядають за тваринами, витрати на профілактичні ветеринарні заходи тощо.

Собівартість однієї голови приплоду обчислюється за вартістю 60 кормо-днів утримання однієї голови дорослої робочої худоби. Собівартість одного кормо-дня (для оцінки вартості приплоду) розраховуються діленням всієї суми витрат на утримання робочої худоби на кількість кормо-днів.

Собівартість одного робочого дня визначається діленням загальної суми витрат на утримання робочої худоби (без вартості приплоду, гною та іншої побічної продукції) на кількість відпрацьованих робочих днів (без днів роботи на самообслуговуванні). При цьому робочий день коней і волів прирівнюється один до одного.

Планова собівартість одиниці послуг живої тягової сили є підставою для віднесення витрат на споживачів виходячи з планової кількості використаних ними робочих днів (коне-днів).

3.3. Планування собівартості продукції рослинництва

Планова виробнича собівартість продукції за видами сільсько-господарських культур визначається:

- *зерна, насіння соняшнику* – франко-тік (франко-місце зберігання);
- *соломи, сіна* – франко-місце зберігання;
- *цукрових буряків, картоплі, баштанних культур, овочів, маточників цукрових буряків, коренеплодів* – франко-поле (франко-місце зберігання);
- *плодів, ягід, винограду, листя тютюну, продукції лікарських та ефіроолійних культур і квітництва, овочів захищеного ґрунту* – франко-пункт приймання (зберігання);
- *соломки та трести льону, конопель* – франко-пункт зберігання чи переробки (у підприємстві);
- *насіння трав, льону, конопель, овочевих та інших культур* – франко-пункт зберігання;
- *зеленої маси на корм* – франко-місце споживання;
- *зеленої маси на силос, трав'яне борошно, сінаж, гранули* – франко-місце силосування, сінажування, виробництва борошна, гранул.

Всі наступні витрати на виконання операцій по підготовці продукції до реалізації та її проведення відносять на витрати зі збуту.

Витрати на обробіток площ, на яких повністю загинув урожай внаслідок стихійного лиха, списують як надзвичайні втрати. При пересіві повністю загиблих посівів сума витрат становитиме вартість насіння, витрати на передпосівний обробіток ґрунту, посів та інші роботи, які виконуються знову при пересіві новою культурою (повторювані витрати). Всі інші суми витрат на лушення стерні, підняття зябу і снігозатримання, вартість добрив та витрачені на їх внесення суми тощо (тобто неповторювані витрати) списуються у розрізі статей на пересіяну культуру.

Планова собівартість соломи, гички, стебел кукурудзи і соняшнику, капустяного листя та іншої побічної продукції рослинництва визначається виходячи із розрахунково-нормативних витрат на збирання, транспортування, пресування, скиртування та інші роботи, пов'язані із заготівлею побічної продукції. При плануванні із загальної суми витрат на вирощування певної культури виключається вартість побічної продукції (табл. 7).

7. Оцінка побічної продукції сільськогосподарських підприємств

Види побічної продукції та одиниця планування	Методика оцінки побічної продукції
Солома і полова зернових та зернобобових культур, кукурудзиння, соняшничиння, солома сіяних трав (центнер)	Нормативні витрати на виконання робіт зі збирання, транспортування та скиртування соломи, кукурудзиння, соняшничиння стосовно кількості продукції, що використана або буде використана у підприємстві
Гичка цукрових і кормових буряків (центнер)	Нормативні витрати на збирання та транспортування гички з поля до пункту використання
Цукрові буряки, забраковані при кагатуванні та розкритті кагатів (центнер)	За собівартістю коренеплодів кормових буряків (з урахуванням якості)
Насіння льону і конопель (центнер)	Нормативні витрати на підготовку і обмолот стебел, транспортування та оброблення насіння
Дрібна і пошкоджена картопля та овочі, використані для годівлі тварин (центнер)	За собівартістю коренеплодів кормових буряків (з урахуванням якості)
Мед від бджолосімей, які використовувалися для запилення культур у теплицях (центнер)	За реалізаційними цінами на момент планування собівартості
Відходи, одержані на збиранні насіння баштанних та овочевих культур (центнер)	За реалізаційними цінами, а у разі згодовування тваринам – за цінами на коренеплоди кормових буряків
Падалиця (центнер)	За реалізаційними цінами чи цінами їх використання
Живці, відсадки, вуси, паростки (1 тис.штук)	За цінами можливої реалізації
Гній (тонна)	Вартість підстилки та нормативно-розрахункові витрати, які включають амортизацію та поточний ремонт пристроїв для видалення гною з тваринницьких приміщень та його транспортування, витрати на зберігання гною та сечі у гноєсховищах
Вовна-линька (ц), пух (ц), перо (ц), міражні яйця (штук), м'ясо півників яєчних курей, забитих у дорослому віці, і м'ясо забитих звірів (ц), шкури загиблих тварин (шт.), молоко овець (ц), шкаралапа (при інкубації, кг), гренажні кокони, з яких не вийшли метелики (ц)	За реалізаційними цінами чи цінами їх використання
Вартість робіт, виконаних племінними кіньми та молодняком коней (коне-день)	За собівартістю коне-дня робочих коней
Пташиний послід (центнер)	Нормативно-розрахункові витрати на видалення посліду з приміщень та його сушіння і зберігання, вартість тари
Відходи, що використовуються у промислових виробництвах і промислах	За реалізаційними цінами або цінами їх можливого використання (допускається використання цін на аналогічні продукти на м'ясокомбінатах, молоко- і сир-заводах, птахозабійних підприємствах тощо). Відходи, що не використовуються, не оцінюють

Витрати на вирощування і збирання зернових культур (включаючи вартість з доробки зерна на току, що проводиться у межах календарного року) становлять собівартість зерна, зерновідходів та соломи.

Загальна сума витрат (без вартості соломи) розподіляється між зерном і зерновідходами, при цьому зерно приймається за одиницю, а зерновідходи прирівнюються до нього за коефіцієнтом, який розраховується за вмістом в них повноцінного зерна.

Наприклад, у сільськогосподарському підприємстві зібрано 20000 ц повноцінного зерна озимої пшениці та 1500 ц зерновідходів із вмістом в них зерна 60 %. Витрати на вирощування цієї культури (без вартості соломи) становили 2926000 грн. Розрахунок собівартості одержаної продукції виконується таким чином. Кількість повноцінного зерна у зерновідходах становить 900 ц ($1500 \times 60 : 100$). Загальна його кількість з урахуванням зерновідходів дорівнюватиме 20900 ц ($20000 + 900$). Собівартість 1 ц повноцінного зерна становитиме 140 грн ($2926000 \text{ грн} : 20900 \text{ ц}$), а собівартість 1 ц зерновідходів становитиме 84 грн ($140 \times 60 : 100$).

У разі вирощування насіння зернових культур загальна сума витрат, включаючи додаткові витрати, безпосередньо пов'язані з одержанням насіннєвого зерна відповідних репродукцій (без вартості рядового зерна та зерновідходів), розподіляються між цими класами насіння (супереліта, еліта, I і II репродукції) пропорційно його вартості за реалізаційними цінами. Собівартість 1 ц насіння визначається діленням суми витрат, віднесених на насіння відповідного класу, на його масу після доробки.

Собівартість 1 ц зерна кукурудзи визначається шляхом ділення витрат на вирощування і збирання продукції (без вартості кукурудзиння) на масу сухого зерна повної стиглості. Перерахунок качанів кукурудзи повної стиглості у сухе зерно здійснюється за фактичним виходом зерна з качанів, який визначається шляхом контрольного обмолоту зразків з урахуванням базової вологості зерна у качанах (базова вологість зерна у качанах кукурудзи береться на рівні 14 %).

Перерахунок качанів кукурудзи повної стиглості у сухе зерно, залишених на кінець року у підприємстві та перероблених для внутрішньогосподарських потреб, виконується за середнім відсотком виходу зерна базової вологості.

За потребою додатково розраховується фактична собівартість 1 ц кукурудзи у качанах.

Планова виробнича собівартість 1 ц цукрових буряків (фабричних і маточних) визначається діленням загальної суми витрат на їх вирощування і збирання (без вартості гички, оціненої за нормативно-розрахунковими витратами) на фізичну масу буряків, визначену шляхом зважуванням.

Для розрахунку собівартості продукції буряків-маточників від витрат, віднесених на всю вироблену продукцію, віднімається вартість гички і забракованих буряків та додаються витрати на доочищення буряків, кагатування та догляд за кагатами у плановому році. Поділивши цю суму на кількість центнерів буряків, закладених у кагати, визначають собівартість 1 ц.

У результаті сортування маточних буряків одержують коренеплоди, придатні для висадки та забраковані, які оцінюють за середньою плановою собівартістю кормових буряків з урахуванням їх якості, та визначають собівартість 1 ц буряків-висадків діленням витрат (без вартості забракованих буряків) на фізичну масу одержаних буряків-висадків.

Планова собівартість насіння цукрових та кормових буряків визначається у порядку, передбаченому для продукції зернових культур.

Для визначення планової собівартості продукції льону та конопель одержане насіння оцінюється за нормативно-розрахунковою (плановою) вартістю виходячи із витрат на підготовку та обмолот стебел, транспортування та обробку насіння. Решта загальної суми витрат на вирощування льону чи конопель (без вартості насіння) відноситься на соломку. Собівартість соломки визначається діленням витрат на фізичну масу. Собівартість трести льону-довгунця чи конопель включає вартість соломки і витрат на її розстилання, перегортання, підняття із стелищ тощо.

Планова собівартість 1 ц насіння соняшнику визначається діленням загальної суми витрат на вирощування та збирання продукції (без вартості соняшничиння та кошиків у оцінці за нормативно-розрахунковими цінами) на фізичну масу насіння після його доробки.

Для визначення планової собівартості тютюнової сировини, продукції лікарських та ефіроолійних культур витрати на вирощування відповідних культур розподіляються між окремими видами одержаної продукції пропорційно її вартості за реалізаційними цінами.

Для розрахунку планової собівартості 1 ц картоплі із загальної суми витрат на її вирощування та збирання виключається вартість ка-

ртоплі, яка буде згодована худобі, що оцінюється за собівартістю кормових буряків з урахуванням поживності. Решта суми витрат ділиться на кількість повноцінної продукції.

Планова собівартість 1 ц продукції овочівництва відкритого і захищеного ґрунту визначається діленням витрат (без вартості побічної продукції) на фізичну масу основної продукції. Побічною вважається бадилля і продукція, яка не реалізована, згодована худобі і оцінена за собівартістю кормових буряків з урахуванням поживності.

При плануванні по групі овочевих культур розраховується середня собівартість продукції цих культур. Для планування собівартості продукції окремої культури витрати на групу культур розподіляються між окремими видами продукції пропорційно її вартості за реалізаційними цінами.

До собівартості продукції теплиць включаються і витрати на утримання бджолиних сімей для запилення (без вартості одержаного меду та іншої продукції бджільництва за реалізаційними цінами).

Між окремими культурами, що вирощуються у теплицях, витрати розподіляються пропорційно вартості одержаної продукції за реалізаційними цінами.

Для розрахунку планової собівартості 1 ц продукції баштанних культур всі витрати біляться на плановий обсяг виробництва продукції. При цьому витрати на вирощування баштанних культур розподіляються між видами продукції пропорційно їх вартості за реалізаційними цінами.

Планова собівартість 1 ц насіння овочевих і баштанних культур визначається діленням витрат на їх вирощування, збирання, сушіння та сортування (без вартості відходів та побічної продукції за цінами можливого використання) на кількість одержаної продукції.

Планова собівартість кормових буряків, а також цукрових буряків, вирощених для годівлі худоби, визначається діленням витрат (без вартості гички за нормативно-розрахунковими витратами) на кількість одержаної продукції.

Планові витрати на вирощування та збирання кормових культур становлять планову собівартість одержаної продукції (зеленої маси, сіна та ін.).

Планові витрати на вирощування і догляд за сіяними травами, поліпшеними і природними сіножатями, культурними пасовищами, які використовуються для одержання одного виду продукції, повніс-

тю відносять на її планову собівартість. При одержанні кількох видів продукції витрати на їх вирощування трав минулого і поточного років розподіляються пропорційно площам, використаним для одержання відповідного виду продукції, а витрати на збирання, транспортування, доробку певного виду продукції відносяться безпосередньо на її планову собівартість. Якщо з окремих площ сіяних трав одержують кілька видів продукції, то витрати віднесені на цю площу, розподіляються між цими видами продукції пропорційно кількості зібраної зеленої маси.

При збиранні сіяних трав на насіння солома оцінюється за нормативно-розрахунковою вартістю і виключається із загальних витрат, а решта суми становитиме собівартість одержаного насіння.

Витрати на вирощування багаторічних трав (підготовка ґрунту, посів багаторічних трав, вартість насіння та інші витрати) рівномірно розподіляються за роками залежно від терміну експлуатації посівів. Ці витрати у розрізі статей додаються до витрат поточного року.

Витрати на поліпшення природних сіножатей та створення культурних пасовищ (дискування, підсів трав, вартість насіння тощо) розглядаються як витрати майбутніх періодів і розподіляються протягом наступних 3-4 років.

Планова собівартість 1 ц готового силосу і сінажу визначається вартістю закладеної зеленої маси і витрат на транспортування, закладання у силосну (сінажну) споруду, трамбування (включаючи вартість використаної плівки, консервантів та інших компонентів). Загальна сума витрат ділиться на фізичну вагу одержаного готового силосу чи с сінажу.

Побічна продукція, використана для силосування чи виготовлення сінажу (коренеплоди, капустяне листя, солома, гичка, кошики соняшнику тощо), планується на виробництво силосу (сінажу) за їх вартість згідно табл. 7.

Для визначення планової собівартості продукції садівництва та ягідників із загальної суми планових витрат поточного року виключається вартість живців, відсадків, паростків, вусів, оцінених за реалізаційними цінами, та падалиці, оціненої за цінами можливого використання.

Планова собівартість 1 ц плодів, ягід, винограду визначається діленням загальної суми витрат на вирощування певної культури (а

при потребі – за її видами та сортами) на кількість одержаної продукції.

У неспеціалізованих підприємствах витрати плануються у цілому по садівництву і визначається середня собівартість одержаної продукції. При потребі визначення собівартості кожного виду продукції витрати розподіляються між видами продукції пропорційно до вартості за реалізаційними цінами.

Для визначення планової собівартості вирощеного садивного матеріалу (саджанців зерняткових і кісточкових порід тощо) загальна сума витрат на вирощування окремих культур чи груп з кожного поля (без витрат на викопування) розподіляється пропорційно кількості саджанців, що планується викопати для реалізації і залишених у ґрунті для дорощування.

Для визначення собівартості 1000 викопаних саджанців необхідно до витрат, що припадають на їх вирощування, додати витрати на викопування і загальну суму поділити на кількість викопаних саджанців.

Планові витрати на вирощування і збирання та доробку хмелю розподіляються між одержаною продукцією пропорційно її вартості за реалізаційними цінами.

У спеціалізованих підприємствах планування витрат на вирощування квітів ведеться за культурами, а собівартість продукції розраховується діленням витрат на її кількість. У разі вирощування кількох культур на одній площі (в одній теплиці) сума витрат розподіляється між видами одержаної продукції пропорційно її вартості за реалізаційними цінами.

Неспеціалізовані підприємства планування витрат на вирощування квітів ведуть у розрізі відкритого і захищеного ґрунту; окремо плануються витрати на вирощування насіння. Між видами продукції сума витрат розподіляється пропорційно її вартості за реалізаційними цінами.

На підприємствах, які вирощують гриби, виробництво складається з двох переділів.

Продукцією першого є компост, собівартість якого визначається діленням загальної суми витрат на кількість отриманого компосту.

Основною продукцією другого переділу є товарний гриб, собівартість якого визначається сумою витрат включаючи собівартість

зкладеного компосту, за мінусом вартості використаної побічної продукції, діленням на кількість отриманих грибів.

Використаний компост та корінці розглядають як побічний продукт.

Побічна продукція оцінюється відповідно до табл. 7.

3.4. Планування собівартості продукції тваринництва

Планові витрати на утримання худоби і птиці (без витрат на незавершене виробництво на кінець року та вартості побічної продукції, методика оцінки якої наведена у табл. 7) становлять планову собівартість продукції тваринництва.

Планова вартість гною, одержаного від групи тварин, визначається виходячи з планових нормативно-розрахункових витрат, які включають амортизацію і поточний ремонт пристроїв для видалення гною з тваринницьких приміщень, витрати на його транспортування та зберігання у гноєсховищах та вартість підстилки. Планову собівартість 1 т гною визначають діленням загальної суми планових витрат на його фізичну масу. Кількість рідкого гною переводиться у звичайний гній виходячи з вмісту сухих речовин.

Інша побічна продукція, така як: вовна-линька, пух, перо, міражні яйця, м'ясо півників яєчних курей, забитих у добовому віці, м'ясо забитих звірів, шкури загиблих тварин, оцінюється за цінами можливої реалізації чи іншого використання. Її вартість відноситься на зменшення витрат на утримання відповідних видів і груп худоби (птиці).

Продукцією вирощування і відгодівлі худоби і птиці (великої рогатої худоби, свиней, овець, кролів, птиці) є приріст живої маси, одержаної у плановому періоді, та жива маса.

Витрати на утримання молодняку тварин, який не зважується (молодняк робочих коней, звірів тощо), відноситься на збільшення вартості цих тварин, виходячи з кількості кормо-днів та собівартості кормо-дня.

Приріст живої маси молодняку тварин і тварин на відгодівлі та птиці певного виду та групи визначається як різниця між масою поголів'я, яке було на кінець року та яке вибуло протягом року (включаючи загиблих), і масою тварин і птиці, які надійшли в групу протягом року, включаючи приплід, та які були на початок року.

Планова собівартість 1 ц приросту живої маси визначається діленням загальної суми витрат на утримання відповідної групи худоби

чи птиці (без вартості побічної продукції) на кількість центнерів приросту живої маси.

Планова собівартість живої маси молодняку тварин і тварин на відгодівлі та птиці усіх вікових груп визначається виходячи з витрат на їх вирощування і відгодівлю у плановому році (без вартості побічної продукції), вартості худоби і птиці, що були у групі на початок планового року та надійшли з основного стада чи з інших груп, ферм і підприємств, та вартості приплоду (без вартості загиблих тварин).

Кількість живої маси становить масу тварин, що реалізовані, забиті, переведені в інші групи та залишені на кінець року.

Планова собівартість 1 ц живої маси худоби і птиці визначається діленням їх вартості на кількість центнерів живої маси (без маси тварин, що загинули).

На підставі розрахованої собівартості 1 ц живої маси обчислюється планова собівартість худоби, яка реалізована, переведена в основне стадо, забита на м'ясо, а також та, що залишилася у підприємстві на кінець року. Вартість худоби, що загинула з різних причин, у кінці року не уточнюється.

Сільськогосподарські підприємства мають право планувати собівартість живої маси тварин у розрізі партії (реалізованих, переведених у старшу вікову групу, забитих тощо) на підставі даних про вартість тварин, одержаних від приплоду, переведених з молодших груп, придбаних тощо, та вартості приросту маси тварин цієї партії.

У молочному скотарстві планують собівартість 1 ц молока і однієї голови приплоду. Собівартість однієї голови приплоду визначається за вартістю 60 кормо-днів утримання корови.

Собівартість одного кормо-дня розраховується діленням всієї суми витрат на утримання основного стада корів на кількість кормо-днів.

Для визначення собівартості 1 ц молока необхідно загальну суму витрат на утримання корів (без вартості приплоду та побічної продукції) розділити на кількість центнерів одержаного молока.

У підприємствах, які спеціалізуються на вирощуванні призначених для реалізації корів-первісток, витрати на їх утримання до розтєлення (без вартості побічної продукції) відносяться на приріст живої маси корів-первісток і живу масу одержаного приплоду, а витрати на їх утримання з часу розтєлення до реалізації становитимуть собівартість одержаного від них молока.

Собівартість приросту живої маси та живої маси молодняку великої рогатої і тварин, вибракуваних з основного стада, у молочному скотарстві розраховується відповідно до розглянутих вище рекомендацій.

У м'ясному скотарстві собівартість приросту живої маси телят до 8-місячного віку (включаючи масу одержаного приплоду) складається із витрат на утримання корів і нетелів (останні за два місяці до розтєлення переводяться в основне стадо) і телят до 8-місячного віку (без вартості побічної продукції і молока, яке оцінюється за реалізаційними цінами).

Планова собівартість 1 ц живої маси визначається діленням суми витрат, віднесених на приплід і приріст живої маси телят до 8-місячного віку, і балансової вартості телят, що були у цій групі на початок планового періоду та надійшли до групи протягом року, на загальну живу масу телят до 8 місяців, відлучених від маток (без маси тварин, що загинули), та тих, що залишилися під матками на кінець року. Розрахована планова собівартість 1 ц використовується для оцінки телят, що залишилися під матками на кінець планового року та переведені у старші групи.

Собівартість приросту живої маси та живої маси молодняку старше 8 місяців та худоби на відгодівлі визначається відповідно до розглянутих вище рекомендацій.

Планові витрати на утримання основного стада свиней (свиноматок з поросятами до їх відлучення та кнурів) становлять планову собівартість приросту живої маси і ділового приплоду.

Собівартість приросту живої маси і однієї голови приплоду на момент його відлучення від свиноматок визначається діленням загальної суми витрат на утримання основного стада (без вартості побічної продукції) на кількість центнерів приросту живої маси при відлученні (включаючи живу масу одержаного приплоду).

Собівартість 1 ц живої маси поросят на момент їх відлучення від свиноматок визначається діленням вартості поросят під матками на початок планового року і витрат на основне стадо за плановий рік на живу масу (без загиблих) поросят, які відлучені та які залишилися під матками на кінець планового року.

Планова собівартість 1 ц приросту живої маси та живої маси свиней інших груп (на дорощуванні та відгодівлі) визначається відповідно до розглянутих вище рекомендацій.

У неспеціалізованих підприємствах планова собівартість валового приросту живої маси свиней (включаючи живу масу приплоду) визначається у цілому по галузі діленням витрат на утримання всіх груп свиней на кількість приросту. Собівартість 1 ц живої маси свиней визначається відповідно до розглянутих вище рекомендацій.

Планові витрати на утримання дорослого поголів'я і молодняка овець розподіляються між видами основної продукції (вовною, приростом живої маси, приплодом). Молоко, а також шкури загиблих тварин вважаються побічною продукцією і оцінюються за реалізаційними цінами, а гній – за нормативно-розрахунковою вартістю.

На собівартість приплоду ягнят відноситься у романівському вівчарстві 12 %, каракульському – 15, а в усіх інших напрямках – 10 % загальної суми на утримання овець основного стада. В підприємствах, де вівці всіх груп утримуються разом, на приплід відноситься частина (у зазначеному розмірі) загальної суми витрат.

Витрати на утримання овець (без вартості побічної продукції та приплоду) розподіляється між вовною (центнер вовни прирівнюється до 5 одиниць) та приростом живої маси, 1 ц якого береться за одиницю.

Планові витрати на утримання стригального пункту, стрижку овець, класування, пакування, маркування вовни відносяться прямо на собівартість вовни.

Вартість ягнят на момент відлучення від маток складається з собівартості приплоду та витрат на приріст їх живої маси до відлучення.

Собівартість 1 ц живої маси інших груп молодняку і овець на відгодівлі визначається відповідно до розглянутих вище рекомендацій.

Планова собівартість продукції птахівництва визначається діленням витрат на утримання чи вирощування відповідної групи птиці (без вартості посліду та іншої побічної продукції) на планову кількість відповідної продукції. По основному стаду птиці планується собівартість 1 тис. яєць, а по молодняку птиці – 1 ц приросту живої маси та 1 ц живої маси відповідно до розглянутих вище рекомендацій (кількість приросту живої маси визначається розрахунково).

Яйця батьківського стада птиці, не придатні для інкубації, оцінюються за собівартістю яєць промислового стада, а за його відсут-

ності – за реалізаційними цінами. За цими ж цінами плануються яйця, одержані від молодняка птиці.

При інкубації може бути незавершене виробництво. Для його оцінки планову собівартість однієї голови добового молодняка птиці слід поділити на тривалість інкубації у днях і одержаний результат помножити на кількість яєць, що залишилися в інкубаторах на кінець планового року, та фактичний період їх інкубації у днях.

Для планування суми витрат, віднесених на продукцію інкубації, необхідно до вартості незавершеного виробництва на початок планового року додати витрати за плановий рік і відняти вартість незавершеного виробництва на кінець планового року. Розділивши цю суму (без вартості яєць, вилучених при першому і другому міражі, шкаралупи, тушок півників, забитих у добовому віці, за цінами можливого використання) на кількість голів, визначають планову собівартість голови ділового добового молодняка птиці.

Планові витрати на утримання основного стада племінних коней (без вартості гною за встановленою оцінкою, іншої продукції за реалізаційними цінами та вартості виконаних робіт, оцінених за нормативною або плановою собівартістю робочого дня робочих коней) становитимуть планову собівартість приплоду на момент відлучення.

Планова собівартість 1 голови приплоду робочих коней визначається за вартістю 60 кормо-днів утримання однієї голови дорослої робочої худоби. Собівартість одного кормо-дня (для оцінки вартості приплоду) розраховується діленням всієї суми витрат з утримання робочої худоби на кількість кормо-днів.

Річні витрати на вирощування молодняка коней (без вартості побічної продукції) приєднуються до балансової вартості молодняка, який був у групі на початок планового року та який надійшов у поточному році, включаючи приплід.

Планова собівартість молодняка коней, переведеного в основне стадо, реалізованого і залишеного на кінець планового року для подальшого вирощування, визначається додаванням до його вартості на початок планового року, в момент придбання чи відлучення від маток, витрат на утримання лошат у плановому році, розрахованих за кількістю кормо-днів і середньою їх собівартістю.

Планова собівартість однієї голови приплоду кролів визначається в розмірі 50 % планової собівартості однієї голови молодняка на

момент його відлучення. При відлученні приплід дооцінюється на 50 % планової собівартості.

Планова собівартість однієї голови ділового приплоду визначається діленням загальної планової суми витрат на утримання дорослих кролів основного стада та молодняка до відлучення (без вартості побічної продукції – гною, шкурок забитих тварин) на кількість голів ділового (відлученого) приплоду.

Якщо у підприємстві на кінець планового року залишається певна кількість невідлученого молодняка, його вартість (на рівні 50 % планової собівартості голови при відлученні) виключається із загальної суми витрат.

Планова собівартість приросту живої маси та живої маси молодняка після відлучення визначається відповідно до розглянутих вище рекомендацій.

У звірівництві планова собівартість однієї голови приплоду визначається у розмірі 50 % планової собівартості однієї голови молодняка на час відлучення. При відлученні приплід дооцінюється ще на 50 %. Собівартість однієї голови молодняка на час відлучення визначається діленням витрат на утримання дорослих звірів з приплодом до відлучення (без вартості шкурок загиблих тварин та м'яса забитих звірів за реалізаційними цінами) на кількість відлученого молодняка. Загальна сума витрат без вартості молодняка, що залишився під матками на кінець планового року, становитиме планову собівартість ділового приплоду.

Молодняк звірів після відлучення дооцінюється виходячи із середніх витрат на утримання однієї голови протягом дня та відповідної кількості кормо-днів.

Вартість молодняка звірів приплоду минулих років (забитого на шкурки, переведеного в основне стадо, реалізованого та залишеного на кінець планового року) визначається на основі вартості молодняка на початок планового року і витрат на його утримання, які розраховуються виходячи із витрат на утримання голови протягом дня та кількості кормо-днів.

Планова собівартість товарної риби, що вирощується у ставках та інших водоймах, складається із планових витрат на зариблення водоймищ (включаючи вартість мальків), планових витрат на вирощування та вилов риби. У спеціалізованих підприємствах з повносистемним рибним господарством (включаючи риборозведення) визнача-

ється планова собівартість 1 тис. мальків шляхом ділення суми витрат на утримання плідників, що знаходяться протягом планового року у маточниках і нерестових ставках, на планову кількість мальків, що належать до пересадки з нерестових ставків. Планова собівартість 1 ц цьоголіток визначається діленням загальної вартості мальків та витрат на вирощування риборозсадницького матеріалу (цьоголіток) на кількість центнерів планової продукції. При цьому середня маса цьоголітки приймається за 30 грамів.

Вартість цьоголіток, що залишилися у ставках-зимівниках, розглядається як витрати на незавершене виробництво, що переходить на майбутній рік. До планових витрат на утримання вигульних ставків включається вартість випущених цьоголіток і витрати на їх вирощування до вилову і реалізації. Планова собівартість 1 ц товарної риби визначається діленням всіх витрат на її вирощування на кількість одержаної товарної риби.

У риболовецьких підприємствах визначається планова собівартість 1 ц валової риби, що складається із витрат на виловлення, транспортування та підготовки її до зберігання (охолодження, відмороження та підсолення риби) та на утримання суден і флоту, а також засобів виловлення.

Витрати суден і флоту, які виконують функції транспортних або пошукових, враховуються у загальних транспортних витратах.

Крім того, розраховується планова собівартість 1 т готової риби продукції, яка включає в себе вартість сирцю або мороженого напівфабрикату та витрати на обробку, починаючи з операцій приймання риби до випуску готової продукції.

Планова собівартість окремих видів продукції бджільництва визначається шляхом розподілу планових витрат, включаючи вартість незавершеного виробництва на початок планового року, між видами продукції пропорційно її вартості за реалізаційними цінами. Планову собівартість приросту кількості сот розраховують за планової собівартістю топленого кондиційного воску.

Нові бджолині сім'ї оцінюються за цінами продажу. Планова собівартість 1 кг бджіл прирівнюється до планової собівартості 10 кг меду. У бджільництві планується валовий вихід меду, до складу якого входить товарний мед і мед, залишений у вуликах, що розглядається як вартість незавершеного виробництва на кінець планового року.

Певна частина витрат на утримання бджіл повинна бути віднесена на роботи із запилення сільськогосподарських культур. Тому одним з перших етапів планування собівартості продукції бджільництва медово-запилювального напрямку є розмежування витрат, що відносяться на вироблену продукцію і на запилювальні культури згідно затверджених нормативів.

У разі використання на опилення більшої кількості бджолиних сімей, ніж передбачено нормами, витрати бджільництва, віднесені на запилювальні культури, не збільшуються.

Планова собівартість грени складається з вартості племінних коконів і планових витрат на приготування грени (без вартості гренажних коконів з метеликами, що не вийшли, оцінених за цінами реалізації).

До планової собівартості сирих коконів включається вартість грени за собівартістю її приготування або за ціною придбання, планові витрати на інкубацію грени, вигодовування черв'яків і одержання коконів. Планова собівартість 1 ц сирих коконів визначається діленням планових витрат (без вартості побічної продукції) на масу вирощених сирих коконів.

3.5. Планування собівартості продукції підсобних (промислових) виробництв

У підсобних (промислових) виробництвах собівартість виробленої продукції планується (визначається) на умовах франко-склад.

Собівартість продукції підсобних виробництв, що здійснюють переробку сільськогосподарської продукції, наприклад, з переробки насіння соняшнику, розраховується діленням планових витрат на переробку та вартості переробленої продукції за договірною ціною (без побічної продукції) на кількість одержаної основної продукції.

У разі переробки власної і давальницької сировини планування собівартості продукції здійснюється у два етапи:

- обчислюють собівартість переробки одиниці сировини, для чого всі витрати на переробку (без вартості сировини) ділять на кількість переробленої (власної і давальницької) сировини (переробка давальницької сировини розглядається як виконання робіт на сторону);
- визначають собівартість власне готової продукції, для чого вартість сировини та суми витрат, пов'язаних з її перероб-

кою (без вартості використаних відходів та побічної продукції за реалізаційними цінами) ділять на кількість власне готової продукції.

У плодоовочеконсервному виробництві планується собівартість кожного виду продукції. Для цього вартість перероблених овочів і фруктів (без вартості відходів за цінами можливого їх використання) та інших компонентів (оцту, спецій, солі), оплата праці, відрахування на соціальні заходи працівників прямо відносяться на відповідні види консервів. Витрати, які не можуть бути прямо віднесені на певний вид продукції (непрямі витрати), розподіляються між окремими її видами пропорційно кількості вироблених умовних банок.

Аналогічним чином розраховується собівартість продукції пункту соління, однак між видами продукції вартість компонентів (солі, спецій тощо) розподіляється за технологічними нормами, передбаченими рецептурою, а непрямі витрати – пропорційно кількості виробленої продукції.

Непрямі витрати в сушильному виробництві розподіляються між видами продукції пропорційно центнеро-дням.

Планова собівартість продукції виноробного виробництва визначається діленням суми витрат на виготовлення продукції включаючи сировину і допоміжні матеріали, використані у виробництві (без вартості відходів за реалізаційними цінами) на кількість готової продукції. Непрямі витрати на виготовлення вина і виноматеріалів розподіляються між видами продукції пропорційно кількості, а при потребі враховується ще й тривалість її зберігання.

У підрозділах по переробці і приготуванню кормів планується собівартість кожного виду одержаної продукції (вітамінно-трав'яного борошна, комбікормів, гранульованих кормів, кормових сумішей тощо). Для цього вартість переробленої маси і добавок відноситься прямо на конкретний вид продукції, а непрямі витрати на переробку розподіляються пропорційно масі переробленої сировини.

Планова собівартість продукції млинів і крупорушок включає в себе вартість переробленої сировини та витрати, пов'язані з її переробкою.

Для визначення планової собівартості кожного виду продукції (борошна, дерті) вартість переробленого зерна та інші прямі витрати відносять безпосередньо на конкретний вид продукції, а непрямі витрати на переробку розподіляються між видами продукції пропорцій-

но умовній кількості переробленої сировини. Для розрахунку використовується показник продуктивності млина у разі виготовлення конкретного виду продукції. Наприклад, якщо продуктивність млина при переробці зерна на дерть на 30 % вища, ніж при його розмелюванні на борошно, то зерно, перероблене на борошно, перераховується в умовну продукцію із застосуванням коефіцієнта 1,0, а на дерть – 0,7.

У хлібопекарному виробництві планові витрати відносять на собівартість певного виду продукції, а суми, які не можуть бути віднесені безпосередньо, розподіляються між видами продукції пропорційно виручці від реалізації.

Планова собівартість окремих видів продукції переробки молока (вершки, сметана, масло, сир тощо) визначається діленням планових витрат на виробництво конкретного виду продукції на її масу. При цьому з загальної суми витрат виключається вартість відвійок та іншої побічної продукції за цінами реалізації. Непрямі витрати розподіляються між окремими видами продукції пропорційно плановій виручці від реалізації.

Для обчислення планової собівартості продукції забою тварини і птицю оцінюють за плановою собівартістю. Розраховується планова собівартість м'яса окремих видів тварин. Для цього до вартості тварин додаються планові витрати на забій і виключається вартість побічної продукції (шкур, субпродуктів першої та другої категорії тощо) за плановими цінами чи цінами можливої реалізації. Результат ділиться на планову кількість м'яса.

У птахозабійних цехах планується собівартість 1 ц охолодженого м'яса. Побічну продукцію (пух, пір'я, підкрилок, нестандартні тушки, субпродукти, кров, кишки) слід оцінювати за цінами можливої реалізації.

У разі переробки декількох видів птиці непрямі витрати птахозабійного цеху розподіляються з урахуванням продуктивності конвеєрної лінії для переробки окремих видів птиці шляхом розрахунку кількості умовних голів з використанням таких коефіцієнтів:

- дорослі кури і курчата – 1,0;
- качки – 2,0;
- індики і гуси – 4,0.

На конкретний вид продукції відносять безпосередньо вартість забитої птиці та використаних матеріалів.

Для визначення планової собівартості продукції забою кролів (м'ясо і шкурки) всі витрати на забій, включаючи вартість забитих кролів за плановою собівартістю (без вартості побічної продукції за цінами її можливої реалізації), розподіляються між цими видами продукції пропорційно її вартості за реалізаційними цінами.

Планова собівартість шкурок хутряних звірів планується окремо за їх видами. Витрати на забій розподіляються між ними пропорційно кількості забитих голів. Шкурки, які за своїми розмірами чи якістю не відповідають чинним стандартам, вважаються нестандартними. Витрати між стандартними і нестандартними шкурками розподіляються за цінами можливої реалізації. Планова собівартість шкурок складається з планової вартості забитих звірів, планових витрат на забій, первинну обробку та зберігання знежирених шкурок у холодильнику (без вартості побічної продукції). При цьому планові витрати на зберігання знежирених шкурок у холодильнику розподіляються між їх видами пропорційно площі та тривалості зберігання.

Планова собівартість 1 т трести складається з планової вартості переробленої соломки і планових витрат, пов'язаних з її переробкою. У разі переробки трести у волокно планова собівартість волокна складається з планової вартості переробленої трести і планових витрат, пов'язаних з її переробкою (без вартості побічної продукції).

У цегельному виробництві планова собівартість продукції обчислюється за переділами:

- заготівля глини і піску;
- виготовлення цегли-сирцю;
- випалювання цегли.

На перших двох переділах розраховують планові витрати на одержання відповідно 1 м³ заготовлених глини і піску та 1 тис. цеглин-сирцю. Планова собівартість випаленої цегли складається із планових витрат на випалювання, включаючи планову вартість цеглин-сирцю без вартості побічної продукції (половинок та битої цегли за реалізаційними цінами).

При незначних обсягах цегельного виробництва переділи не виділяються. У цьому разі планова собівартість випаленої цегли обчислюється виходячи з планових витрат на заготівлю сировини, виготовлення сирцю та випалювання цегли (без вартості побічної продукції).

У разі заготівлі деревини з власних лісонасаджень розраховується планова собівартість 1 м³ ділової деревини. Для цього планові ви-

трати, включаючи плату за деревину, реалізовану на пні (без вартості побічної продукції, наприклад дров, за ціною можливого використання), діляться на планову кількість продукції.

Окремо плануються витрати на виготовлення пиломатеріалів, планова собівартість яких складається з вартості розпиляної деревини (колод), заготовленої власними силами та придбаної, а також планових витрат на їх розпилювання, зменшених на вартість одержаної побічної продукції (обаполку, обрізків, тирси), яка оцінюється за цінами можливого використання.

Витрати сільськогосподарських підприємств на добування торфу планують у цілому по виробництву незалежно від цільового призначення торфу. Готовою продукцією є заготовлений торф, висушений до встановлених кондицій.

У разі потреби розрахунок планової собівартості торфу здійснюють з урахуванням його вологості, яка береться на рівні, %:

- торф для добрив – 55;
- для підстилки – 40;
- кусковий для палива – 33;
- фрезерний для палива – 40.

Це дає змогу визначити планову собівартість продукції, що заготовлюється, у перерахунку на торф умовної вологості.

Для визначення планової собівартості 1 т торфу, що планується заготовляти для певного призначення, необхідно планові витрати на торфорозробку розділити на планову кількість торфу умовної вологості і помножити на кількість торфу умовної вологості певного призначення. Одержаний результат ділиться на його фізичну масу. Виготовлення торфобрикетів слід розглядати як окремий переділ торфорозробок. Планована собівартість брикетів складається з планової вартості торфу та інших компонентів і планових витрат на приготування маси, її формування та сушіння.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Азізов С.П., Канінський П.К. Організація аграрного виробництва і бізнесу : підручник. Київ : Фенікс, 2006. 790 с.
2. Азізов С.П., Канінський П.К., Скупий В.М. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах : підручник. Київ : ННЦ ІАЕ, 2001. 834 с.
3. Березівський П.С., Михалюк Н.І. Організація виробництва в аграрних формуваннях : навч. посіб. Львів : Українські технології, 2001. 514 с.
4. Березівський П.С., Михалюк Н.І. Організація виробництва в аграрних формуваннях : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 560 с.
5. Березівський П.С., Губені Ю.Е., Михалюк Н.І. Організація виробництва і підприємницької діяльності в аграрних формуваннях : навч. посіб. Львів : Українські технології, 2002. 536 с.
6. Березівський П.С., Михалюк Н.І. Організація, прогнозування та планування агропромислового комплексу : навч. посіб. Львів : Магнолія Плюс, 2004. 443 с.
7. Єрмаков О.Ю. Організація сільськогосподарського виробництва : навч.-метод. посіб. / 2-е вид., перероб. та доп. Київ : НАУ, 2007. 266 с.
8. Петров В.М. Організація виробництва та планування діяльності на підприємствах АПК : навч. посіб. Харків : Майдан, 2016. 362 с.
9. Шкільов О.В. Організація виробництва і підприємницької діяльності в сільськогосподарських підприємствах : навч. посіб. Київ : Урожай, 1997. 336 с.
10. Шкільов О.В., Балан О.Д., Ткачук В.А. Організація виробництва і планування підприємницької діяльності в сільськогосподарських підприємствах : навч. посіб. Київ : ННЦ ІАЕ, 2005. 170 с.

Додаткова

1. Бусенко О.Т., Столюк В.Д., Штомпель М.В. Технологія виробництва продукції тваринництва : підручник. Київ : Аграрна освіта, 2001. 432 с.
2. Гуторов А.О. Економічне обґрунтування раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств: теорія та практика : монографія. Харків : Міськдрук, 2012. 377 с.

3. Єрмаков О.Ю. Організація сільськогосподарського виробництва : навч.-метод. посіб. / 2-е вид., перероб. та доп. Київ : НАУ, 2007. 266 с.

4. Іваненко Ф.В. Системи технологій у тваринництві : навч.-метод. посіб. Київ : КНЕУ, 2001. 186 с.

5. Ільчук М.М., Зрібняк Л.Я., Мельник С.І. Організація і планування сільськогосподарського виробництва : навч. посіб. Миколаїв : Іліон, 2005. 360 с.

6. Канінський П.К. Розвиток спеціалізації та кооперації в тваринництві зони Лісостепу : монографія. Київ : ІАЕ, 2003. 446 с.

7. Хорунжий М.Й. Організація агропромислового комплексу : підручник. Київ : КНЕУ, 2001. 382 с.

Електронні інформаційні ресурси

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

2. Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

3. Земельний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

4. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>

5. Про захист прав покупців сільськогосподарських машин: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/900-IV#Text>

6. Про колективні договори і угоди: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text>

7. Про кооперацію: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text>

8. Про фінансовий лізинг: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text>

9. Про оплату праці: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр#Text>

10. Про оренду землі: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>

11. Про особисте селянське господарство: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text>

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ І МАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ.....	6
1.1. Визначення чисельності і фонду оплати праці інженерно-технічних працівників і службовців.....	6
1.2. Визначення чисельності робітників і фонду оплати праці у рослинництві.....	8
1.3. Визначення чисельності робітників і фонду оплати праці у тваринництві.....	14
1.4. Розрахунок фонду оплати праці робітників допоміжних та обслуговуючих підрозділів.....	17
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАН- НЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ВИРОБНИЦТ- ВА.....	20
2.1. Розрахунок потреби у техніці	20
2.2. Планування амортизаційних відрахувань і витрат на технічне обслуговування і ремонти.....	24
РОЗДІЛ 3. КАЛЬКУЛЮВАННЯ ПЛАНОВОЇ СОБІВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	28
3.1. Основні принципи планування собівартості продукції (робіт, послуг).....	28
3.2. Планування собівартості продукції (робіт, послуг) допоміжних виробництв.....	37
3.3. Планування собівартості продукції рослинництва... 39	
3.4. Планування собівартості продукції тваринництва... 46	
3.5. Планування собівартості продукції підсобних (промислових) виробництв.....	53
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	58

Навчальне видання

ПЕТРОВ Вадим Миколайович

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА

Методичні вказівки для самостійного вивчення дисципліни

Формат 60×84/16. Гарнітура Times New Roman
Папір для цифрового друку. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк. 3,7.
Наклад ____ .
Державний біотехнологічний університет
61002, м. Харків, вул. Алчевських, 44